БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
ОКТЯБРЬ
7
ВТОРНИК
№ 236 (8082).

Өртээ 2 көп.

Совет партия-чазак төлээлери Берлинде

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак төлээлери Берлинде барган.

Төлээниң составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары И. К. Лутак, ВЛКСМ ТК-ның Бирги секретары Е. М. Тяжельников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң МХК-ның секретары Р. Ф. Дементьева, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини П. А. Абрасимов олар кирип турар.

* * *

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң 20 чылынга холбаштыр маңаа улуг концерт болган. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихт, ГДР-ниң өске-даа удуртукчулары аңаа олурушкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак төлээлери, социалистиг чурттарның ГДР-ниң юбилейлиг байырлалында барган төлээлери ол концертке олурушкан.

Совет Тываның 25 чылынга уткуштур

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИ

М. К. МЕНДУМЕ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Владимир Ильич Ленинниң ажылдап кылганы Советтерниң ажыл-чорудулгазының болгаш организациязының демократтыг принциптери күрүнениң эрге-чагырга органнарының ажылының кол үндезини болуп турар. Коллективтиг удуртулга, даандырган херекке хууда харыысалгалыг болуру, Советтерниң хүн бүрү ажылынга масса чоннуң киржилгези, социалистиг хоойлу-дүрүмнүң шыңгыы сагылдазы, бюрократизм-биле демисел, эргелеп башкарар аппараттың доктаамал чаартылгазы, кадрларны ажылга шын шилип тургузары, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин организастаары, контрольду шын тургузары демократтыг централизм ол.

СЭКП Төп комитединиң «Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» доктаалы бо талазы-биле улуг ужур-дузалыг документ болган. Колхоз, совхозтарның, түс черниң бүдүрүлгелериниң, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылгазының экономиказын хөгжүдеринге база көдээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүр бүдүрүлгениң көдүреринге бүгү бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглаарынга Советтерниң эң-не массалыг звеноларының салдарын күштелдирер хемчеглерниң тодаргай программазын ол доктаалда айыткан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң партиявыс ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Советтерниң эргелерин калбарткан. Мурнунда үстүкү административтиг органнар дамчыштыр шиитпирлеп турган хөй айтырыгларны Советтерниң эргезинге шилчидип берген.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтери областың партия организациязының удуртулгазы-биле боттарының чогаадыкчы күжүн мооннеивишаан, ажыл-агый, политика болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле партияның XXIII съездизиниң айыткан шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чедиишкиннииг ажылдап турар.

Каш-ла хоңгаш Тываның ажылчы чонунуң өөрүшкүлүг байырлалы — Совет Эвилелиниң составынга кирген хүнүнден бээр 25 чыл болган оюн демдеглээр бис. Ол үениң дургузунда база алдарлыг юбилей—Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде бистиң республикавыс улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга тодаргай чедиишкиннерни чедип алган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының мерген угааныг ленинчи национал политиказының, Тывага Совет күрүнениң бүгү талалыг дузаламчызының ачызында биске социал-экономиктиг улуг чаартылгалар болгулаан. Республиканың бүгү ажылчы чону Совет Эвилелиниң составынга Тываның каттышканының байырлалын уткуп тура, 25 чыл дургузунда республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезинде чедиишкиннерни улуг чоргаарал-биле демдеглээр бис. Ол үениң иштинде электроэнергияны бүдүрүп үндүрери 166 катап көвүдээн, хөмүр-даш казып тывары 50, тууйбу — 48, тудуг ыяжының белеткели 22, дилиг материалдарын бүдүрери 40, хөм идик —5,2, кидис идик — 8,1, мал үзү — 127, колбаса кылыглары 21 катап көвүдээн. 1944 чылга чедир Тывага даг-дүгү демир-бетон конструкцияларын, амгы үениң эт-херексел аймаан бүдүрүп кылбайн турган болгай. А амгы үеде бистиң республикада үстүнде адаан продукцияларны бүдүрүп, кылып турар апарган.

Бир эвес 1944 чылда Тываның көдээ ажыл-агыйы чүгле 42 тракторлуг, 11 чүък машиналыг турган болза, ам бисте 2423 трактор, 1111 тараа кезер комбайн, 2300 ажыг чүък машиналары бар. Совет эрге-чагырганың чылдарында көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкынының хемчээли 1946 чылда 2.440.000 рубльден 1969 чылда 25.280.000 рубль чедир көвүдээн. Тарааның ниити чыылдазы 7,1, картофельдиң—11 катап көвүдээн. Тываның көдээ ажыл-агыйының кол адыры— мал ажылы. Мыйыстыг бода мал 16,1, хой —144,4 хуу өскен. Күрүнеге эът садары 1946 чыл-биле деңнээрге 6,3 катап, дүк—13,6, сүт—5,3 катап көвүдээн.

Транспорт, орук тудуу, харылзаа хөгжүлдезинде улуг чаартылгалар болгулаан. 25 чыл дургузунда транспорттуң чүък сөөртүлгези 147 катап, чүък сөөртүлгези 1360-дан ажыг катап, пассажирлер сөөртүлгези 2100, агаар транспортунуң чүък сөөртүлгези 104, суг транспортунуң —2,5 катап өскен. Ол үениң дургузунда автомобиль транспортунуң паркы 41 катап өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында даг-дүгү болбаазырадыр «Тыва даг-дүгү» болгаш Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинаттары, Кызылдың, Ак-Довурактың, Хову-Аксының, Чадаананың электростанциялары, автосептелге заводу, Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довурактың, Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылдың пиво заводу, Кызылдың демир-бетон конструкциялары болгаш кезектер бүдүрер комбинады, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, Кызылдың, Чадаананың сүт заводтары дээш оон-даа өске эъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери ажылдап турар. Улуг-Хем, Хемчик, Алаш, Чыргакы, Шеми болгаш өске-даа хемнерни кежилдир демир-бетон көвүрүглер туттунган. Кызыл-Мажалык— Ак-Довурак — Абаза аразында чурт-биле Тываның харылзаазының ийиги оруу ажыглалда кирген.

Республиканың экономика болгаш культуразын хөгжүдеринге күрүнениң капитал салыышкыны улуг салдарлыг. 25 чыл дургузунда улус ажыл-агыйын болгаш социал-культура хемчеглерин хөгжүдеринге 803 миллион ажыг рубль салдынган. Ол хөреңги-биле 25.900 кижи өөренир 121 ниити билиг школаларын туткаш, ажыглалга кирген. Чүгле 1958 чылдан эгелээш, 3130 урут турар школа назыны четпээн уруглар албан черлери, эмнелгелер болгаш клубтар, кинотеатрлар ажыглалга кирген. Тыва Совет Эвилелиниң составынга каттышкан соонда хоорайларның, районнар төптериниң, көдээ суурларның овур-хевири үндезини-биле өскерилген. Чурттакчы чонга коммунал, амыдырал ханды-

(Төнчүзү 2-ги арында).

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң улустарының бузулбас акы-дуңма эвилели

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл оюн холбаштыр эштер В. Ульбрихт, В. Штоф, Г. Геттинг, Э. Корренс оларга байырлыг чагаа чоруткан. Герман Демократтыг Республиканың 20 чылының алдарлыг хүнүнде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет Эвилелиниң чазааның болгаш улустарының чүректиң ханызындан байырын хүлээп ап көрүңер, эргим эштер деп, байырлыг чагаада чугаалап турар. Силерге, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга, акы-дуңма Герман Демократтыг Республиканың күрүне органнарынга, хөй-ниити организацияларынга болгаш бүгү хамаатыларынга изиг байыр чедирип тур бис.

Баштайгы социалистиг герман күрүне 1949 чылдың октябрь 7-де төрүттүнген. ГДР-ниң улузу бодунуң шилип алганы социалистиг оруктап чээрби чыл дургузунда быжыг болгаш бүзүрелдиг чорупкелген.

Эрткен 20 чыл бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразынга найыралдың база эңне сырый кады ажылдажылганың чылдары болган. Чүректиң ханызындан ёзу, бүзүрежилге болгаш хүндүлежилге сиңниккен ол кады ажылдажылга—социалистиг интернационализмниң болгаш революсчу эп-сеткил каттыштырылгазының боттанышкыны, бистиң сорулгаларывыстың, бистиң айыыл чок чоруувустуң, бистиң салым-чолдарывыстың бузулбас ниити чоруунуң илерели-дир.

Төрүттүнгениниң 100 чылын делегейниң улустары демдеглеп турар улуг Ленин бистиң күрүневистиң ажылчы чоннарын немец ажылчын аңгы-биле акы-дуңма эвилелди быжыглаарынче кыйгырып чораан. Совет кижилер ол ленинчи чагыгга шынчы. Бүгү-ле талаларга ГДР-биле акы-дуңма харылзааларны олар моон соңгаар-даа быжыглаарынче угланган политиканы чорудар. Социалистиг герман күрүнениң чаалап алыышкыннарынче, ооң кызыгаарларының дээп болбас чоруунче, тускай хамаарышпас эргелеринче халдаар арганы кажан-даа, кымга-даа бербес деп чүвени ол күрүнениң дайзыннары болгаш өжээтеннери билип алзыннар.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга, тайбың болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш, социализмниң болгаш коммунизмниң бедик идеалдарының тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун ГДР-ниң улузунга сеткилдиң ханызындан бо байырлалдың хүнде күзедивис.

Совет Эвилели-биле, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле чаңгыс одуругга туруп алгаш, Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш ГДР чайгылыш чок туржуп, барыын-герман дайынзырактарның, милитаристерниң болгаш неонацистерниң агрессчи чимзениишкиннеринге удур идепкейлиг болгаш эптеш чок демиселди чорудуп турар.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң мурнакчы отрядтарының бирээзи—Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязы пролетарлыг интернационализмниң тугун кезээде бедик тудуп, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш чайгылыш чок демисежип турар кижилерниң кезээде бирги одуруунга чоруп, марксизм-ленинизмниң арыг-чаагай чоруун камгалап, ону чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар болгаш хөгжүдер дээш туржуп турар деп, байырлыг чагааның түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Фашизмге удур демиселге идепкейлиг киришкени, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Совет Эвилелинге дузалааны болгаш ынчан эрес-маадырлыг, инициативалыг болгаш турушкуг болганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму дүүн үнген Чарлыы-биле бөлүк немец хамаатыларны ССРЭ-ниң орденнери-биле шаңнаан. Шаңнаттырган немец патриоттарның дыка хөйү ол демиселге боттарының амы-тынын берген болгаш өлгениниң соонда шаңнаттырганы бо.

Кызыл Тук орден-биле Адам Кукхоф, Курт Фишер, Ильзе Штебе, Харро Шульце-Бойзен, Арвид Харнак, Ганс, Генрих Куммерлер шаңнаттырган. Ада-чурт дайынының орденинң I чергези-биле шаңнаттырганнарның аразында Карл Беренс, Гюнтер Вайзенборн, Альберт Хесслер болгаш оон-даа өскелер бар. Ада-чурт дайынының орденинң II чергези-биле 8 кижи, Кызыл Сылдыс орден-биле 5 кижи шаңнаткан.

Тараажыларның баштайгы чедиишкини

Тываның тараажылары, ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чарышты калбартпышаан, ОКТЯБРЬ 5-ТЕ КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН 101,4 ХУУ КҮҮСЕТКЕН, АЗЫ ТЫВАНЫҢ 60836 ТОННА ТАРААЗЫ КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНДА КИРГЕН. Ам тараажылар арткан культураларның дүжүдүн ажаап албышаан, социалистиг хүлээлге ёзугаар күрүнеге пландан ажыр тараа садарын уламчылап турар.

Алдарлыг тиилелге! Бо чылдың байдалынга республиканың девискээринге үнүштерниң бир десии өзүп үнериниң эң таарымчалыг үези — июнь ай болгаш июльдуң баштайгы чартыы каңдаашкынныг болган турзажок, колхозтар болгаш совхозтар хоомай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Олар күрүнеге тараа садар планын күүседип, үрезин болгаш мал чеми фондуларны уруп ап, ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп ап турар.

Бо чылын республикага часкы хову ажылдарын чогуур агротехниктиг хуусааларда бедик шынарлыг чоруткан, тараа культураларының кол нуруузун сорттуг үрезиннер-биле тараан. Часкы болгаш чайгы суггарылга мурнуку чылдарныындан дээре болган. Ылаңгыя дүжүт ажаап алыышкынын хөй-хөй ажыл-агыйлар эки белеткелдиг, организастыг эгелээш, ону шалыпкын, бедик шынарлыг чоруткан болгаш бо чугула кампанияны ам тиилелгелиг доозары чедип келген. Тараа дээш демиселге бо баштайгы чедиишкин болза чүгле тараажыларның эвес, ооң-биле кады кедээниң бүгү ажыл-ишчилериниң, республиканың бүгү ажылчы чонунуң чедиишкини болур. Тараа дээш демисел — бүгү улустуң херээ. Ажаап алыышкын ажылдарында хоорайлардан, үлетпүр бүдүрүлге черлеринден, районнар төптеринден хөй-хөй чолаачылар, сургуулдар, студентилер болгаш өске-даа кижилер киржип, дыштанылга хүннеринде картофель болгаш ногаалар ажаап алырынга шефтээшкиннер удаа-дараа болгулап турар.

Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей» совхозунуң коллективи дүжүт ажаап алыышкынын эң организастыг чоруткаш, күрүнеге тараа садар планын мурнай күүсеткен дугайын СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан. Совхоз күрүнеге тараа садар планын ам 368 хуу күүсеткен болгаш ажаап алыышкынны база мурнай доосткан. Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз күрүнеге тараа садар планын база мурнай күүсеткеш, пландан ажыр хөй тарааны саткан. «Межегей» совхозтуң коллективи 5100 тонна тараа дужаар планын октябрь 5-ке чедир 6492 тонна кылдыр күүсеткеш, күрүнеге тараа дужаарын уламчылавышаан. Ол ышкаш «Сүт-Хөл», «Тээли», «Барлык», «Күш-ажылдың хостуу», «Кызыл тук», «УТКА 25 чылы», «Саян» совхозтар күрүнеге пландан ажыр хөй тарааны дужааган.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар тараа садар планнарын дыка ажыр күүсеткеннер. Бии-Хем район октябрь 5-те планын 101,1 хуу кылдыр күүсеткен. Күрүнеге хөй тараа садар Таңды район октябрь 5-ке чедир планын 96,4 хуу күүсеткен азы Таңды сынының эдектеринден күрүне шыгжамырынга кирген тараа республиканың бүгү саткан тараазының чартыы чоокшулап турар. Каа-Хем район планын 92,4 хуу күүсеткен. Чаңгыс Улуг-Хем район хожудап, планын 64,7 хуу күүсеткен.

Баштайгы чедиишкин маргылдаа чок. Ынчалза-даа аңаа оожургап болбас. Күрүнеге пландан ажыр тараа садар социалистиг хүлээлгевис бар болгай. Ам социалистиг хүлээлгениң күүселдези дээш улам күжениишкинниг ажылдаар херек. Сыпта ам-даа ажаап алдынмаан тараа болгаш мал чеми культуралар, кастынмаан картофель хөй. Ам ажаап алыышкын ажылдарын чорудары нарын, берге апарган. Чамдык черлерде хар чаапкан, хүн дурту кыска, дүне чер доңа бээр болгаш өске-даа. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы-биле аяс хүн, шак бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыглап тургаш, арткан тарааларны бо хүннерде бүрүн ажаап алырынче бар-ла аргаларны, курлавырларны мобилизастаар.

Ооң-биле кады республикада үрезин урууушкуну долдур күүсеттинмээн, аңгыс аңдарылгазының планы эрткен чылдың деңнелинден куду күүсеттинип турар, шөлдерде хөй саваң бөлдүнмейн үрелип, будалып база чер аңдарылгазынга шаптык болуп турар.

Бо бүгү күскү хову ажылдары бүрүн күүсеттингенде, ажаап алыышкын ам доозулган дээр ужурлуг. Ховуларда кестинмээн болгаш шаңнарда чыдар тарааларны ап көөрге, Тываның тараажыларының күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгези чугаажок күүсеттинер. Ам чүгле арткан тарааларны чидириг чокка ажаап алыры дээш, ховуларга, шаңнарга, тараа сөөртүлгезинге сөөлгү шиитпирлиг демиселди чорудуп, күжениишкинни бичии-даа кошкадып болбас!

Байырлалдың алдары дээш

Ленинчи юбилейниң болгаш Совет Тываның 25 чылының алдары дээш күш-ажылчы ээлчегге турушпушаан, «Россия» совхозтуң ажылишчилери дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг доосткан болгаш күрүнеге тараа садарының планын 118,8 хуу күүсеткен.

Чедип алдынган чедиишкиннерин быжыглавышаан, совхозтуң тараажылары болгаш малчыннары саваны тараа шөлдеринден арыглап, ажаап алыр, ажыл-агыйны бедик шынарлыг үрезиннер-биле хандырар, күскү черни четчири-биле аңдарып алыр, а ол ышкаш күрүнеге эът, сүт садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир, мал кыштагладыышкынынга организастыг белеткенир дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар.

Райком бюрозунда

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш бистиң республикага Совет Тываның 25 чыл оюнга холбаштыр улам күштүг-биле калбарган. Партияның Тес-Хем райкомунуң бюрозу ол чарышка социалистиг хүлээлгелерниң күүселделериниң «Ак-Эрик» колхозта канчаар чоруп турарының дугайын чугаалажып көрген.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур социалистиг хүлээлгелерин «Ак-Эриктиң» ажылишчилери чедиишкинниг күүседип турар

Колхозта мал кыштаглаашкынынга белеткелдер организастыг чоруп турар. Бо чылын чүс баш хойга онааштыр 101 хураганны, хой санындан-на ортумаа-биле 2900 грамм дүктү алган. Күрүнеге дүк садарының чыл планын 100,3 хуу, эъттиин—100,6 хуу күүсеткен. Мал чемин белеткээриниң планы ажыр күүсеттинген.

Колхозтарның чечектелиишкини

ДУДИНКА, октябрь 6. (СЭТА). Октябрь 5-те Таймыр национал округтуң колхозчуларының бирги конференциязы болган. Колхозтарның чижек Уставының төлевилелин аңаа чугаалашкан болгаш край конференциязынче төлээлерни соңгаан. Конференцияның киржикчилери Ыраккы Соңгу чүкте көдээ ажыл-агый эртемнииг институдунуң организастааны Таймыр колхозтарның чедиишкиннериниң делгелгезинге чораан.

Бо хүннерде округка эң баштай тургустунган «Большевик», «Кызыл Таймыр», «Труженик» деп бүдүрүлге каттыжыышкыннары 40 харны харлап турар. Аңаа коллективизация 1939 чылда-ла доозулган. Ыраккы Соңгу чүктүң эвээш санныг улустарының амыдыралы таныттынмас кылдыр өскерилген.

Чагыдылга үргүлчүлевишаан

Кижилерниң медерели, культуразы бедээн, оларның парлалгага хандыкшылы улгаткан. Ооң чижээн Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтан көрүп болур. 1970 чылда колхозчулар шуптугу чагыдылгалыг турар сорулганы салган.

Юбилейлиг чылдың чагыдылгазын хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчызы комсомолчу Лиза Моңгуш организастыг чорудуп турар. Аңаа партия организациязының секретары эш Хожур-оол боттуг дузалап, хүн бүрү удуртулганы берип турар.

Баштайгы хүннерде суурнуң чурттакчылары 87 «Шынны», 25 «Тываның аныяктарын» болгаш элээн хөй төп солуннарны, журналдарны чагыткан. Чагыдылганың хөй кезии чыл хуусаалыг.

О. САЙЫН.
Чөөн-Хемчик район.

* * *

1970 чылдың парлалга чагыдылгазы Бай-Тайга районда улам калбарып турар. Бо чугула ажылды районнуң «Союзпечать» чериниң ажылдакчылары болгаш почтачылар база хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылары эки организастап турар. Бо хүннерде районда 2650 кезек солун, журналдар тараттынган. Тээли суурнуң почтачызы, Ленин орденниң эдилекчизи Салчак Дүү-Дарый чонга 200 ажыг солун, журналдар чагыткан.

«Мурнакчы» колхозта 945, «Кара-Хөл» колхоз 412 кезек солун, журнал чагыттынган. Бо колхозтарда харылзаа ажылдакчылары, хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылары чон ортузунга тайылбыр ажылын калбартып, бижидилгени организастыг чорудуп турар.

Районда муң кижиге онааштыр 700 кезек солуннар, журналдар чагыдар сорулга салдынган. Ону чедиишкинниг боттандырар дээш ажыл-херек организастыг калбарып турар.

Х. МОНГУШ.

ТЫВАНЫҢ АҢЧЫЛАРЫНГА ТОЖУ АҢЧЫЛАРЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге төлептиг ужуражыры-биле улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң беш чыл планын чедиишкинниг күүседип турар. Улуг баштыңчының айыткан оруу-биле бурунгаарлап, ооң чагыгларын амыдыралга боттандырып, делгем базым-биле бурунгаарлап орар совет улустуң улуг ижинге аңчыларның киирип турар үлүг-хуузу улам өзүп турар.

Тожунуң аңчылары чыл бүрүде-ле Төрээн чуртка 160—200 муң рубльдиң аң-өлүүн киирип, хөй балыкты, а дүжүттүг чылдарда 400 тонна ажыг тоорукту киирип турар.

Районнуң ажылчы чоннарының хүндүткелин чаалап алган тывышчы аңчыларның хүрээлени өзүп турар. Оларга Ак Маспык, Саны Байыр-оол, Артемий Чепкасов, Николай Сагояков, алдарлыг аңчы Ак Мырлаа, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, Бараан Дезиштир, үстүкү класстарның өөреникчилери Коля Бедарев, Витя Герасименко, Саша Коваленко болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бо чылгы аңныыр сезонунда районнуң тывышчы аңчыларының мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулга тургустунган: олар күрүнеге 201,5 муң рубльдиң эки шынарлыг өлүүн дужаар ужурлуг. Бир эвес аңчы бүрүзү сезонга эки белеткенгеш, сезон дургузунда 420 рубльден эвээш эвес өлүктү дужаар болза сорулга чедиишкиниг күүсеттинер.

Тожу районнуң аңчылары 1969—1970 чылдарның аңныыр сезонунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржиринче республиканың аңчыларын кыйгырбышаан, дараазында социалистиг хүлээлгени ап тур:

Күрүнениң өлүк тывыжының планын 1969 чылдың декабрь 27-ге чедир күүседир, а 1970 чылдың бирги кварталында 25 муң рубльдиң өлүүн дужаар болгаш сезон дургузунда пландан ажыр 5 муң рубльдиң өлүүн киирер;

Тыңкан өлүктүң шынарын үндезини-биле экижидер. Ону чедип алыры-биле кештерни үе-чаг, хан чокка дужаар болгаш бо талазы-биле мурнакчы аңчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередир, капкалаар, дузактаар болгаш өске-даа аргаларны ажыглаар;

Аңнаашкынче чогуур үезинде аъттаныр. Мурнакчы аргаларны хүн бүрү долу ажыглап, тайгага ажык чок чоруушкуннарны эвээжедип тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чедип алыр;

Аңнаар черлерин шын болгаш ажыктыг ажыглаары-биле аңчы звено, бригада бүрүзүнүң маршрудун ылаптыг кылыр, мурнунда аңнаттынмайн турган черлерни шиңгээдип алыр болгаш звено, бригада удуртукчуларынга төлептиг, дуржулгалыг кижилерни томуйлаар;

Аңныыр тывыжының хереенге аныяк 50 аңчыны өөредир, аңчы ыттар өстүрер херекти экижидер, аңнаашкынның хуусаазын шыңгыызы-биле сагыыр.

Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле боттарывыска алган хүлээлгевисти күүседир дээш бүгү күжениишкиннерни үндүрүп ажылдаарывысты СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге бүзүредип тур бис.

(БО КЫЙГЫРЫГНЫ ТОЖУНУҢ МУРНАКЧЫ АҢЧЫЛАРЫНЫҢ РАЙОН СЛЕДУНГА БИР ҮН-БИЛЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН).

ЧУРУКТА: Тожу районнуң аңчылар слёдунуң бөлүк киржикчилери. А. АНРИН фотозу.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

рылга болгаш культураның ачы-дузазын чедирип турар бүдүрүлгелерлиг, чаагайжыды туттунган бажыңнарлыг, ногаанчыттынган кудумчуларлыг амгы үениң хоорайлары өзүп сайзыраан. Чүгле чуртталга тудуунга 127,5 млн. рубльди чарыгдаан, 565 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирген. Оон аңгыда хуу кижилер күрүнениң дузазы-биле 21 муң бажыңны тудуп алган.

1944 чылдан 1969 чылга чедир Тывага болган улуг социал-экономиктиг чаартылгаларның чүгле чамдызын чугаалаарга мындыг-дыр.

СЭКП Төп Комитединиң «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» доктаалында Советтер дугайында Лениниң теоретиктиг өөредиин улам хөгжүдүп, социалистиг база коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларынга дүүштүр оларга чаа социалистиг утка-шынарны киирген.

Тываның ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ, суур Советтери СЭКП Төп Комитединиң ол айтышкынын күүсетпишаан, чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Чер-чер Советтериниң 3 муң депутаттары база янзы-бүрү хөй-ниити организацияларында 20 муң ажыг совет активтер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчы чонну эвилелдээр талазы-биле республиканың партия организацияларының шынчы дузалакчылары болу берген. Каа-Хем, Эрзин, Улуг-Хем районнарның Советтериниң ажыл-чорудулгазы элээн экижээн. Бо районнарда совет аппараттың кадрларын ажылга быжыглаар хемчеглер алдынып турар. Боттарының хамаарылгазында турар албан организация черлеринге удуртулганы экижидип, колхоз, совхозтарның, үлетпүр бүдүрүлгелерниң экономиказынче ханылап, амыдыралчы айтырыгларны Советтерниң сессияларынга, күүском хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Каа-Хем район Советиниң күүскому организас-массалыг ажылды бедидер дээш чамдык чер-чер Советтериниң дуржулгазын бодунуң ажыл-чорудулгазынга ажыглап, районнуң улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының хөгжүлдезинге эвээш эвес идигни чедирип келген.

Эрзин районнуң Бай-Даг көдээ Соведи, оон күүскому сөөлгү үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганы элээн күштелдирген. Оон түңнелинде Бай-Даг көдээ Совединиң болгаш оон күүскомунуң, депутаттарының, бүгү хөй-ниити активиниң чорудуп келген организас-массалыг ажылдары «Чаа орук» колхозтуң экономиказын улам хөгжүдеринге, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының өзүлдезинге улуг деткимчени берген. Күрүнеге эът садарының чыл планы 107 хуу күүсеттинген. 1969 чылда дүк садарының планы 113,4 хуу, а малдың бүгү чүзүн талазы-биле баш санын өстүрериниң планын база-ла күүседип шыдаан. Төрүүр 100 баш малга онаапштыр 107 хураган, 77 бызаа, 84 анай, 84 кулун алдынган.

Каа-Хем районнуң Ильинка көдээ Совединиң ажыл-ишчилери алдарлыг ленинчи юбилейге белеткенмишаан, ажыл-агыйларның экономиказын улам быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган. Культураның, кадык камгалалының, улус чырыдыышкынының ажылдакчылары бедиткен хүлээлгелерлиг.

Көдээ Советтиң күүскому колхоз баштаар чериниң, совхоз дирекциязының бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга боттут дузазын чедирип келген.

Көдээ Советтиң депутаттарының хөй кезии бүдүрүлгениң мурнакчылары. Депутаттар В. И. Евтушков, М. П. Хайницкий, А. А. Мусихин, У. Т. Ензак болгаш өскелерде чон ортузунга хүндүткелдиг, авторитеттиг кижилер.

Республиканың көдээ, суур Советтери Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, колхоз, совхоз, үлетпүр, бүдүрүлге бүрүзү беш чыл планын хуусаа бетинде күүседип алган турзун дээш шудургу демиселди чорудуп турар. Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык, Ак, Тес-Хемниң Кызыл-Чыраа, Бии-Хемниң Аржаан, Улуг-Хемниң Көк-Чыраа, Торгалыг, Өвүрнүң Саглы, Торгалыг, Бай-Тайганың Шуй, Кара-Хол, Таңдының Дүрген, Межегей, Тожунуң Тоора-Хем, Азас, Чөөн-Хемчиктиң Чадаана, Хайыракан, Кызылдың Шыпаа көдээ Советтери республикада мурнакчыларның одуруунда.

Оон-биле чергелештир Таңдының, Бай-Тайганың, Тес-Хемниң, Өвүрнүң район Советтериниң күүскомнары көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын үндезинни-биле экижидериниң таарымчалыг байдалдарын долузу-биле ажыглап шыдавайн турарын демдеглээр апаар. Ийи чыл мурнунда Хову-Аксы суур Соведи республиканың мурнакчы Советтериниң бирээзинге санадып турган. А ам бо чугула үлетпүрлүг суурда Советтиң ажыл-чорудулгазы көзүлбейн турар. Таңдының Балгазын болгаш Кур-Чер көдээ Советтери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга база тус черниң шиитпирлээр айтырыгларының талазы-биле хоойлу ёзугаар берген эргелерин ажыглап шыдавайн турар.

Өвүрнүң Солчур, Хандагайты, Мөңгүн-Тайганың Мөген-Бүрен дээш оон-даа өске чамдык көдээ Советтер колхозтарның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын сонуургап көрбес, ажыл-агыйның перспективтиг хөгжүлдезинче, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын, одар-белчиирни, көдээ ажыл-агый техниказының чөп ажыглалынче кичээнгей салбас, чүгле аар-саар айтырыглар шиитпирлээри-биле кызыгаарлаттынып турарын айтыр ужурлуг.

Чамдык көдээ болгаш суур Советтери үлетпүр, бүдүрүлгелерни, албан черлерин, хөй-ниити организацияларын, чурттакчы чонну суурлар чаагайжыдылгазынче хаара тутпайн келген. Тес-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык чурттакчылыг черлеринде ногаанчыдылга, чаагайжыдылга ажылдары багай чоруп турар. Республиканың дыка хөй көдээ Советтериниң күүскомнары садыг, ниитиниң чемненилгезиниң, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылын хайгааралга албайн, план күүселдезиниң хыналдазын чорутпайн келген.

Чамдык Советтериниң организас-массалыг ажылында улуг четпестер бар. Сессияларны, күүском хуралдарын депутаттарның бот идепкейи чокка эреңгей байдалга эрттирип, оларны хоойлуда айыткан хуусааларындан хажыдып турар. Өвүр, Тес-Хем, Бай-Тайга райкүүскомнар көдээ, суур Советтериниң материалдыг баазазын быжыглаар айтырыгларны шиитпирлевейн турар.

Партия болгаш чазак Советтерниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче кичээнгейни доктаамал салып, Советтерниң авторитедин көдүрүп турар. Ынчангаш көдээ, суур Советтери бүгү күжү-биле ажылдап, боттарының хүлээлгезин долузу-биле күүседирин чедип алыр.

Совет кижилер байырлалды чаа-чаа күш-ажылчы көргүзүглерлиг уткуур чаңчылдыг.

Социалистиг чаа Тываны тургузарынга бүгү чурттуң акы-дуңма улустарының киржип турары кайгамчык өөрүнчүг. Бистиң республикада Совет Эвилелиниң 50 ажыг национадарының төлээлери ажылдап, чурттап турар. Найырал дугайын чугаалап тура, бүгү нацияларның болгаш национадарның кезээ мөңгеде быжыг найыралын холбаштырган улуг орус улуска тыва чон бедик хүндүткелин илергейлээр. Бистиң тудугларывыста, шөлдеривисте, одарларывыста болгаш шахталарывыста тывалар-биле кады ажылдап, улуг дузаны чедирип турар украиннерге, грузиннерге, белорусстарга, татарларга, армяннарга, буряттарга, кыргыстарга, хакастарга болгаш өскелерге-даа тыва чон өөрүп четтиргенин илередип турар.

1969 чылдың үшкү кварталының түңнели-биле алырга, бистиң республиканың ажылчы чону күрүнеге тараа болгаш дүк дужаар планнарын долузу-биле күүсеткен. Эът садарының тос айлар планы 108,8, сүттүү—103,2 хуу күүсеттинген.

Мал ажылының келир үеде чедиишкини мал чеминиң баазазындан кол хамааржыр. Октябрь бирде медээ-биле алырга, республикада 97776 тонна сиген азы планның 79,4 хуузу белеткеттинген болгаш 206819 тонна силос салдынган ийикле азы планның 58,7 хуузу күүсеттинген.

Кандыг-даа байырлалды эң эки демдеглээр дизе, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже күштүг мөөңнээр деп улуг баштыңчы В. И. Лениниң чагыын эдерип, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтери бо ажыл-агыйжы чылды организастыг доозарынче, үлетпүр бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг черлериниң планын күүсединче кичээнгейни салыр ужурлуг.

Агаар-бойдузу дошкун бистиң республикага өөредилге, культура, чырыдыышкын, школа, эмнелге, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, бүдүрүлгелерни кышка организастыг белеткээри — чер-чер Советтериниң эң чугула сорулгазы болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери-биле база ол ышкаш бүгү улустуң байырлалы — В. И. Лениниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга сорук кирген бистиң республиканың ажылчы чоннары 5 чыл планын 1970 чылда хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты чер болганда калбарткан. Бо чорук Советтерниң, ылаңгыя көдээ, суур, хоорай болгаш район Советтериниң талазындан хүн бүрүнүң кичээнгейин, тодаргай удуртулганы, кызымак, организакчы чорукту негээр.

Архитектор чугаалап тур

НАЙЫСЫЛАЛЫВЫС КЕЛИР ҮЕДЕ

Совет улустарның хөй националдыг өг-бүлезинге 25 чыл дургузунда хөгжүлдезиниң түңнелдерин кылып тургаш, оон найысылалы—Кызыл келир үеде кандыг болурул дээрзин көөрү солун болур. Кызыл хоорай моон соңгаарда амгы турган байдалы-биле бир дөмей, Тыва АССР-ниң административтиг, культурлуг болгаш үлетпүр төвү болуп сайзыраар.

Амгы бүдүрүлгелерге, тудугларга үндезилээш, тудуг материалдарының, ыяш белеткелиниң, ону болбаазырадырының, аъш-чем, чиик, хөмүрдаш, металл ажылдап кылырының үлетпүрү болгаш өске-даа адырлар хоорайга сайзыраар. Чижээ, чаа септелге-механиктиг заводту тудар, эът комбинадын үндезинни-биле чаартыр, хлеб заводун, балык болбаазырадыр заводту, ыяш болбаазырадыр комбинатты (Улуг-Хемниң ол чарыынга) тудар. Элегес-Аксы суурга бажың ханалары кылыр материалдарның заводун, «Тудуг индустриязы» деп тудуг баазазын тудар, бо чорук улуг панель-биле бажың тудар арганы бээр.

Кызылга болгаш Тыва АССР-ге үлетпүр дүрген хөгжүүр, бо талазы-биле кадрларның өзерин хандырар. Ол чорук чуртталганың комплекстиг тудуун чорудар арганы бээр.

Комплекстиг тудугларны чорударының кол чүүлдериниң бирээзи— Ленин аттыг шөлдү хоорайның төп шөлү кылдыр тудары болур, ону кончуг уран-шевергин кылдыр боттандырар. Ол шөлдүң аянынга кирер республика ужур-уткалыг албан болгаш хөй-ниити черлериниң бажыңнарын — Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңын, 500 муң номнуг, номчулга залдыг библиотеканы ам тудуп турар хөгжүм-шии театрының солагай талазынга, Чүлдүм кудумчузунче көрүндүр туткан турар, олар—хоорайның аянныг төп чери болуп каттыжар.

Шөлдүң ортузунга кылымал суг хөөлбээн долгандыр чадаг кижилерге оруктарлыг ногаанчыдылганы, тараан хөй чечектерлиг болур кылдыр таарыштыр тудар. Амгы чаа улуг магазинни долгандыр тудугларны чаартып, чедир тудуп тургаш, архитекторларның бодалы-биле алырга, хоорайның садыг талазы-биле төвүн аңаа тудар, аңаа садыг залдары, ресторан бар болур, оларның аразынга аргыжар орук шил-биле кылган, мүлгаш эртер черлер-биле хандыртынар. Садыг талазы-биле бо ниити төп болза үстүнде чугаалааныывыс кол хоорайның шөлү-биле каттышкан, хоорай төвүнге чараш аянны киирер.

В. И. Ленинге бистиң найысылалывыска тургузар тураскаал.

Ийиги төптү, хоорайны сайзырадырының кол планын ёзугаар, 24 болгаш 26 кварталдарның аразынга туткан турар. Садыг талазы-биле төптүг, делгем экранныг, 800 олуттуг кинотеатрлыг, спорт залы, сугга эштир черлиг культура болгаш спорт ордулуг, эчизинде барып 9-12 каът гостиницаларлыг болгаш 12 муң кижи чурттакчылыг кылдыр ол төптү тудар.

Хоорайның Культура болгаш дыштанылга парыгынга, ногаан театрның үстүү талазында, мурнунда боодалга чери турган алаакка, хоорайның стадионун тударын планнаан. Ук стадион ийи спорт залдыг, кыжын сугга эштир делгем өрээлдиг (аңаа сугже халыыр бедикти база кылган турар), өске-даа эптиг чүүлдерлиг Спорт бажыны Улуг-Хемниң ол чоогунда адырының эриинге тудар. Ол спорт бажыны көвүрүглер дамчыштыр стадион-биле холбаалыг болур, бо бүгү шуптузу ниити хоорай ажыглалдыг спорт төвү болу бээр.

Каа-Хем болгаш Кочетов кудумчуларының белдирлешкен черинге, 96 квартиралыг чуртталга бажыңының дужунга 265 орунуг, ресторанныг, кинозалдыг, библиотекалыг, бильярд ойнаар залдыг «Турист» деп гостиницаны тудар.

Кочетов болгаш Гагарин кудумчуларының белдирлешкен черинде азыгга почтаның чаа кол бажыңы туттунар, оон бедии 24 метр, ону бетон болгаш шилден кылыр, хоорайлар аразының харылзаа белдири, телеграф болгаш телефоннар ол бажыңга турар.

Чаа автовокзалды, Чурукчулар бажыңын, Союзпечать бажыңын болгаш өске-даа административтиг бажыңнарны туткулаар.

Кызыл хоорайны чаагайжыдар талазы-биле эң-не улуг хемчег болза Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ортулуундан эгелээш, Улуг-Хемни кешкен улуг көвүрүгге чедир Улуг-Хемниң эриин чаагайжыдары болур, оон узун дурту 2800 метр. Ук эрикти бетоннап тургаш кылыр, ол болза, оон-биле кады, Улуг-Хемниң часкы, чайгы үерлеринден хоорайны камгалаар чал болур болгаш база хоорайның чону дыштаныр чараш, арыг-силиг, сериин хем кыдыынга, кижиниң эстетиктиг негелделерин хандырып турар улуг таарымчалыг чер болган турар. Ынчаар аяннадыр сайзырадып каан эриктиң чамдык черлерин сугга эштир черлер-даа кылып алыр, ол чорук хоорайның чурттакчыларынга эң таарымчалыг болур.

Парктың ортулуктарының эриктерин бетон плиталар-биле быжыглаар ажылды база чоруткан турар. Быжыглаан ол черлерни дургаар хажыыларында камгалал дестиг, агаарлап кылаштаарынга таарышкан, асфальтылаан оруктар бар болур.

Бажың тудуунуң комбинадын ажыглалга кириптери-биле холбаштыр Кызыл хоорайга чуртталга тудуу бедик темп-биле чоруттунар. Хоорайның төп кезээнге чуртталга районнарын тударда, чаңгыс каът, оонак бажыңнарны ап каггылапкаш, кварталдарны чаагайжыткан микрорайон чедир улгаттыр тудары көрдүнген. Амгы үеде Новосибирскиниң төлевилел институду бистиң республикага тудар чуртталга бажыңнарының төлевилелдерин ажылдап кылган. Моон мурнунда ажыглап турган төлевилелдерден бо төлевилел калбак болгаш чуртталга бажыңынга чылыгның чидириишкинин эвээжээр кылдыр таарыштыр кылдынган, ынчангаш агаар-бойдустуң дошкун байдалынга дүүштүр ону боттандырган. Ыяш тарылгазының, кудумчу чырыының талазы-биле чүнү кылырын төлевилелде база тодаргайы-биле көргүскен.

Бо бүгү хемчеглер чуртталга хандырылгазының талазы-биле чидиг айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээр, Кызылды чараш, арыг-силиг, чаагайжыдыр ногаанчыткан хоорай кылдыр улам экижидер арганы бээр.

Ынчангаш бистиң найысылалывыстың келир үези улуг болгаш чаагай-дыр, аңаа кызылчылар улуу-биле өөрүүрлер.

КЫЗЫЛ БӨГҮН.

С. Феоктистовтуң фотозу.

В. БЕЛЬКОВ,
хоорайның кол архитектору.

Демократтыг журналистерниң эп-сеткил каттыштырылгазы

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Империалистиг кулданыышкынга болгаш колониалдыг тергиделге удур, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң херээ дээш, национал болгаш социал хосталга дээш демиселче янзы-бүрү чурттарда миллион-миллион кижилерни ленинчи идеялар сорук киирип турар. Ленинчи шынның чырыы бөгүн делегейниң эң ырак булуңнарынче ханылап, улустарның аас-кежии дээш чаа-чаа демиселчилерни төрүттүндүрүп турар. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга холбаштыр журналистерниң Ленинградка болган делегей ужуражыышкынының киржикчилери ону онза бүзүрел-биле демдеглеп турган.

90 чурттуң демократтыг парлалгазының төлээлекчилериниң беш хүн чугаалашкан айтырыглары диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алдынган кыйгырыгда илергейлеттинген.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг уткуур деп кыйгырыгны шуулганның киржикчилери бүгү демократтыг журналистерге, тайбыңның болгаш депшилгениң херээн эргим үнелеп турар бүгү кижилерге үндүрген. Нүгүлчү буржуаз пропагандага удур, ленинизмниң идеяларының тиилелгези дээш демиселге күжениишкиннерин каттыштырарынче, тайбың, демократия, социал чөптүг чорук дээш улустарның демиселин күштелдиреринге идиг бээринче Черниң бүгү ак сеткилдиг журналистерин кыйгырган.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар

Профэвилел организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар үргүлчүлеп турар. Уруглар албан черлери болгаш өөредилге черлеринге ол хуралдарны сентябрь — октябрьда, а өске черлерге октябрь — ноябрьда эрттирерин доктааткан. Адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарының конференциялары декабрь — январь айларда болур.

Республикада албан организация, үлетпүр бүдүрүлге, колхоз, совхозтарда, өөредилге черлеринде профэвилел организациялары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң база ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бүдүрүлгениң, коллективтерниң амыдыралын башкарып чорударынга улуг үлүг-хуузун салып, боттарының организас-массалыг ажылын улам сайзыраңгайжыдып, В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун таварыштыр социалистиг чарышты калбартып турарының дугайында отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга бүгү талалыг чугаалажып турар.

Ленинчи юбилей чылының бүдүүзүнде профэвилел организацияларының ажылын түңнеп, ону улам экижидерин, моон соңгаарты сорулгаларны ам эрттирип турар хуралдарга ханызы-биле чугаалажып, тодарадып көөр. Профэвилел организацияларының организас-массалыг ажылының дугайында чугаа ол хуралдарның кичээнгейиниң төвүнде турар ужурлуг.

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозта, Таңдыда Дүржулга станциязында ажылчын комитеттери (даргалары Х. Б. Биче-оол, О. Б. Суван-оол) болгаш өске-даа профэвилел организациялары эге организацияларның, бөлүктерниң ажылынга удуртулганы күштелдирип, оларның организас-массалыг ажылын элээн экижиткен.

«Элегес», «Тиилелге» совхозтарда, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының АТБ-зинде, Таңды райпода, пиво заводунда, эът комбинадында, Балгазынның ыяш ажыл-агый участогунда болгаш өске-даа профэвилел организациялары организас-массалыг ажылын экижидеринче, ылаңгыя кежигүн өзүлдезинче кичээнгейни шоолуг салбайн турар. Профэвилел кежигүнү эвес ажылчыннарның, албан-хаакчыларның ортузунга профэвилелдерниң эргезиниң, ажык-дузазының дугайында тайылбыр ажылын ол организацияларда чорутпайн турар. Албан организацияларда, бүдүрүлге черлеринде профэвилел комитеттери ол черлерниң кадр килдистери-биле харылзажып тургаш, кежигүн өзүлдезинче доктаамал кичээнгейни угландырары чугула.

Ленинчи юбилейге чедиишкинниг ужуражыр дээш бүгү улустуң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүнүң үезинде профэвилел организациялары организакчы, удуртукчу ролюн бедидип, организас-массалыг ажылын улам сайзыраңгайжыдары негеттинип турар.

Э. ЧОКСУМ,
облпрофчөвүлелдиң улуг инструктору.

Барыын-Хемчик райондан медээлер

☆ **БАРЫЫН-ХЕМЧИК** районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 600 тонна тараа дужаар тургаш, планын 327 хуу күүсеткен. «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары ажаап алыышкынны организастыг чорудуп, күрүне шыгжамырынга 700 тонна тарааны киирип, планныг онаалдазын ыракта ажыр боттандырган. Олар тараа ажаап алыышкынын доозар чоошкулай берген. «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге 300 тонна тарааны бээр тургаш, планын 238 хуу күүсеткен.

Барыын-Хемчиктиң тараажылары күрүнеге хөй тарааны бээр дээш тараа садарын ам-даа уламчылавышаан.

☆ «**ШЕПКЭЭР**» совхозтуң ажылчыннары ниитиниң малынга чем белеткээринче кол кичээнгейни салган. 6100 тонна силосту салып, хөй тонна сигенни белеткээн. Саваң белер ажылды организастаан. Ыйгылак болгаш Бугалыг деп черлерде 200 гектар хире черни мал одарладыры-биле тараа культураларын күзүн чашкан. Оон үнүжү эки. Совхозтуң дирекциязы малга хөй чемни белеткээр дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

☆ «**БАРЛЫК**» совхозка Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарының колхозтар болгаш совхозтарының кол зоотехниктериниң, өске-даа тускай эртемниглерниң семинары болуп эртген. Оон киржикчилери «Малдарны тарып боозадырының технологиязы болгаш ону организастаары» деп илеткелди дыңнаан. Орта Барыын-Хемчик районнуң кол мал эмчизи Н. Гондин, Чадааның тарып боозадылга станциязының директору М. Михайлов, республиканың ветполиклиниказының эргелекчизи О. Маадыр база өскелер-даа чүве чугаалаан. Дыңнакчылар мал чемгерер, тарып боозадылга, уксаажыдылга айтырыгларының талазы-биле чаа чүүлдерни билип алган.

Х. ТААН-ООЛ.

Партия райкомунуң пленумунга В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын таварыштыр социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду пленумнуң киржикчилеринге ол дугайында илеткээн.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИ

Ырбан ыяш белеткел пунктузу, ыяш ажыл-агый чери, амыдырал хандырылга комбинады социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин эки күүседип турарын илеткелчи чугаалаан. Ырбанчылар 8 айларда ниити продукция бүдүрерин 117,2, бараанныг продукцияны 117,8 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 88800 рубльдиң продукциязын берген. Чайгы ыяш белеткелиниң үезинде 63 муң кубометр ыяшты Кызылга салдадып чедирген. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер Д. Грахов, Н. Бяков олар чоруп, боттарының мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер.

Ол ышкаш ыяш ажыл-агый чери (партия организациязының секретары И. Стрельцов), амыдырал хандырылга комбинады (директору коммунист Куликова) эрткен айларның бүдүрүлге планнарын, хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Районнуң херегленкчилер ниитилелиниң көргүзүглери база эки.

Районда улуг ажыл-агый «Тоора-Хем» совхозтуң алган чамдык хүлээлгелери база-ла күүсеттинип турар. Мал өстүрериниң чыл планын өшкүден өскезин ажыр күүсеткен. Социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар коллективтер, мурнакчы ажылчыннар эвээш эвес. «Май 1» салбырының төп сүт-бараан фермазы (эргелекчизи коммунист Ф. Байыр-Белек) сүт бүдүрерин көвүдедип, малдың чаш төлүн чидириг чокка доруктуруп өстүрген. «Совет Тыва» салбырының коммунист Бараан Балбыр удурткан Өдүгенде иви фермазының коллективи иви апайларын камгалап алыр талазы-биле алган хүлээлгезин күүсеткен.

Социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар мурнакчыларны хөй-биле адап болур. Оларның иштинде ивижилер Дарыймаа Күзенек, Ак Шыылай, Елизавета Кендеи, Бараан Чамакай, Бараан Алгыйбан, хойжулар Кол Лопсан-Доржу, Кол Чамый, Чооду Хүрбешпей, Кол Севек, саанчылар Бараан Хуваасна, Кол Ажыма, Бараан Даш-Уруг, Александра Серенчик, Кол Чашпаяк, бригадирлер Даржаа Эрестол, Сергей Маңгыр, Кол Шаңнаамай, Кол Дамбат-оол ышкаш социалистиг чарыштың тиилекчилерин онзалап демдеглээри чугула.

Социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни четпес күүседип турар тудуг участогу кооп-аңныыр, Сыстыг-Хем күрүне аңныыр ажыл-агый черлери, харылзаа салбыры дээн ышкаш коллективтерни пленумга шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол ышкаш «Тоора-Хем» совхоз мал ажылынга зооветеринарлыг хемчеглерни багай организастап, тускай эртемниглерниң онаашкан ажылы дээш чүткүлдүг чорууп чедип албайн турар. Мал чемин белеткээрин салбырларга четпес организастаан.

Ам районнуң аңныыр ажыл-агыйларының мурнунда чугула сорулга— 173 муң рубль түңнүг «чымчак алдынны» дужаары болур.

Райкомнуң пленуму алган хүлээлгелерниң күүсеттинип турарында четпестерни чайладып, социалистиг чарыштың хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алырынче кичээнгейни угландырган.

А. ДОРЖУ.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Маадыр иелерге байыр

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1969 чылдың октябрь 1-де үндүрген Чарлыы-биле он болгаш оон хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» деп атты тывыспышаан, «Маадыр ие» орден-биле шаңнаан. Оон иштинде Тыва АССР-ден шаңнатканнар:

Баданова Галина Ак-Хойлеңовна — Барыын-Хемчик районнуң Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Бичепей Сой-Сюрюновна — Барыын-Хемчик районда ажылчын.

Салчак Сааймай Көөргеевна — Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Тюлюш Серен Доңгураковна — Таңды районнуң Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Хандыңмаа Сара Дорлуковна — Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурда өг-бүле ээзи.

ГДР-НИҢ НАЦИОНАЛ УЛУГ БАЙЫРЛАЛЫ

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА—СОЦИАЛИЗМНИҢ ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

ГДР-ниң ССРЭ-де элчини ХОРСТ БИТТНЕР-биле беседа

Герман Демократтыг Республиканың Совет Эвилелинде элчини Хорст Биттнер СЭТА-ның корреспондентилери Б. Лукьянов-биле болгаш С. Шишков чугаалашкаш, социалистиг хөгжүлдеге чээрби чыл дургузунда ГДР-ниң эрткен оруун тайылбырлаан.

Герман Демократтыг Республика бодунуң 20 чыл оюн политика болгаш экономика талазы-биле кандыг-кандыг чедиишкиннерлиг уткуп турарыл?

— Политиктиг эң улуг чедиишкин — Германияның чөөн талакы кезээнге марксизм-ленинизмниң, ажылчын аңгының болгаш ооң партиязы ГСЧП-ниң тиилелгезидир. Ажылчын аңгы болгаш ооң партиязы ГДР-ниң иштинде социалистиг күрүнени тургускан. Ук күрүне Барыын Германияда антинационалдыг, күрүне-монополистиг тергиидели болгаш ооң империалистиг өжээнзирек политиказынга удур эртем ёзугаар үндезилеттинген күш болганы-биле бүгү немец нацияга бараан болуп турар.

ГДР социализмниң идегелдиг камгалакчызы, кижизиг ёзунуң, тайбың биле демократияның камгалакчызы болу берген. Энир чылын чаа Конституцияны бадылап турда, ооң хамаатыларының хөй нуруузу ону бүзүрелдиг бадыткаан. Миллион-миллион хамаатыларның демократтыг идепкейинге ол дег даянган күрүне Германияның төөгүзүнге кажан-даа туруп көрбээн.

ГДР-ниң ажылчы чоннарының болгаш ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма эвилели чокка, Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразынга сырый, найыралдыг харылзаалар чокка ГДР-ниң чедиишкиннерлиг болур аргазы чок деп чүвени демдеглезе чогуур.

ССРЭ биле ГДР-ниң аразында харылзаалар болгаш ГДР-ге социализм тургузарынга ол харылзааларның ужур-дузазы кандыг үндезинге даянгаш, хөгжүп турарыл?

— Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларның үндезини герман ажылчын шимчээшкининиң үр чылдар дургузунда тургустунуп келген чаагай чаңчылдарынга даянган, ГСЧП биле СЭКП-ниң аразында бузулбас, дайынчы эвилел болган. Германияның ажылчын шимчээшкинин Карл Либкнехт, Эрнст Тельман, Вильгельм Пик баштап турган, ам Вальтер Ульбрихт баштап турар. Совет Эвилели-биле найыралдыг болурун ГДР бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнде-ле даштыкы политиказының кол принциви болдурган.

1955 чылдың күрүне керээзи болгаш 1964 чылдың июньда чарган Найырал, дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ бистиң харылзааларывысты хөгжүдеринге чугула үе-чадалар болган. Ол документилерге ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга чарган хөй санныг дугуржулгалар база немешкен.

Совет Эвилели-биле акы-дуңма сырый эвилел, политика, экономика, шериг, культура талазы-биле кады ажылдажылга социалистиг тургузуушкунунуң болгаш айыыл чок чорукту хандырарының сорулгаларын шиитпирлээрде, ГДР-ге, социалистиг өске-даа чурт бүрүзүнге тергиин чугула ужур-дузалыг.

ГДР биле ССРЭ-ниң аразында үре-түңнелдиг сырый кады ажылдажылга бистиң чурттарывыстың аразынга, хамыкты мурнай планнаашкын системазын организастаарының талазы-биле улам сырый билчиишкинниг болурунга, ылаңгыя үлетпүрнүң эң парын, электроника адырларын эртем ёзугаар удуртурунуң талазы-биле кады ажылдажылганы, дуржулга солчурун хөгжүдеринге, программа чогаадыр, комплекстиг автоматчыдылга ажылы-биле катай бүдүрүлге ажылын организастаарының чаңгыс аай системазын тургузарынга идиг берип турар. Ол бүгү бистиң чуртувустуң экономиказын хөгжүдеринге, депшилге оруунга ооң бурунгаарлаарынга улуг ужур-дузалыг. Германияның социалистиг Чаңгыс аай партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының сырый харылзааларын, оларның идеология харылзаалары-биле катай быжыглавайн, ГДР биле ССРЭ-ниң аразында акы-дуңма кады ажылдажылганы улам быжыглаар арга чок деп чүвени демдеглексээр-дир мен. Делегейниң социалистиг системазын быжыглаарынга ол шиитпирлиг дуза чедирер ужурлуг болгай.

Ажылчын, тараачыннарның эң баштайгы немец күрүнезиниң мурнунга ам даштыкы политиктиг кандыг сорулгалар тургустунуп турарыл?

— ССРЭ-биле дайынчы эвилел болгаш интернационализм ГДР-ниң даштыкы политиказының кол мөөзүү болуп турар деп, дем-не чугаалаан болгай мен. Даштыкы политикага бистиң кол сорулгаларывыс ол болуп турар. Варшава Керээзин, барымдаалап, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге хамаарыштыр социалистиг күрүнелерниң дем каттыштырылгазын ханыладып, быжыглаары ГДР-ге социализм системазын хөгжүдеринге эргежок чугула. Кол сорулга ол. Герман Демократтыг Республиканың дипломаттыг харылзаалар тургузуп алганы, хамааржылга чок догуннаан, аныяк күрүнелер-биле хөй талалыг харылзаалар тудары болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң деткиири база бир чугула сорулга болуп турар.

Күрүнелерниң аразынга ажыл-ишчи кады ажылдажылганы улам хөгжүдери дээш, Европаның айыыл чок чоруун хандырарының айтырыгларын чугаалажыр конференция чыылдырары дээш Герман Демократтыг Республика социалистиг ооң өске чурттар-биле болгаш Совет Эвилели-биле кады чайгылыш чок туржуп турар деп чүвени демдеглексээр-дир мен.

Херек кырында догуннап турар девискээрлерни, олар-биле катай Одер болгаш Нейсе кызыгаарын, Европа күрүнелериниң аразынга маргылдаалар шиитпирлээрде, күш ажыглаарындан ойталаар дугайында дугуржулганы, чепсегленишкинни кызыгаарлаар, чепсек дүжүрер талазы-биле чер-черге хамаарыштыр боттандырар хемчеглерни ГДР Европаның күрүнелер аразынга тайбың харылзааларының эң чугула кезектери кылдыр үнелеп турар.

Ол принциптер тиилээн турзун дээш, барыын-герман империализмниң өжээнзирек политиказынга удур, Боннуң Германияны кара чааскаан төлээлекчилексээр негелделеринге удур, барыын-герман империалистерниң ядролуг чепсек холгаарлаксаар чүткүлүнге удур шиитпирлиг демиселди чорудар херек.

ГДР-ниң даштыкы политиказының интернационалисчи, демократтыг болгаш тайбыңга ынак мөөзүлүүн ол кол сорулгалар тодаргай херечилеп турар. (СЭТА).

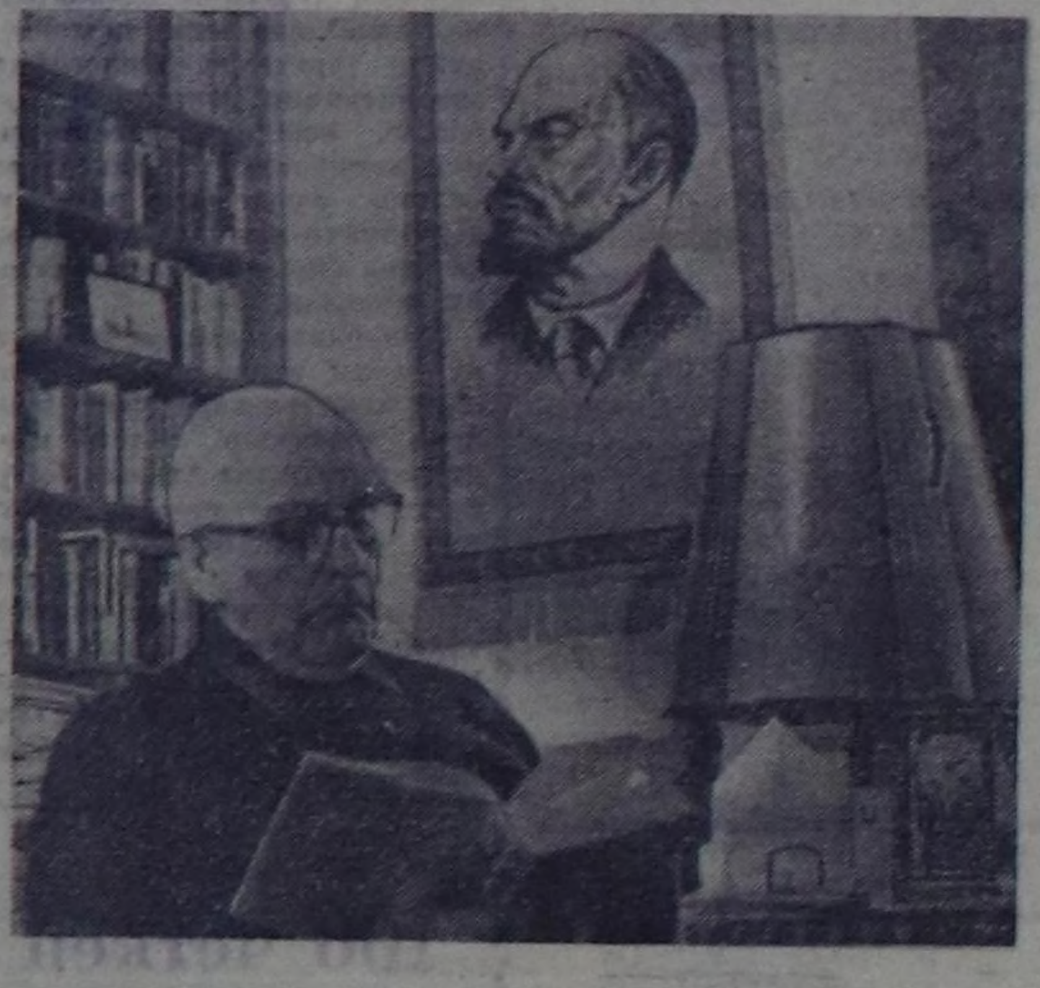

Профессор Альберт Шрайнер — Герман Демократтыг Республиканың В. И. Ленинниң чугаазын дыңнаан азы ооң-биле ужуражып, чугаалашкан хамаатыларының бирээзи. Ам ол сураглыг төөгүчү, «Немец ажылчын аңгының төөгүзүн» чогааткан коллективтиң кежигүнү, 76 харлыг. Ол «Ада-чуртунуң мурнунга ачы-хавыязы дээш» деп алдын болгаш моңгун орденнерниң база өске-даа дээди шаңналдарның эдилекчизи.

Профессор А. Шрайнер мынча деп чугаалап турар: «Коммунистиг Интернационалдың Москвага болган IV конгрезиниң ажылынга Вюртембергтен ГКП-ниң төлээзи болуп, 1922 чылдың ноябрь 5-тен декабрь 5-ке чедир киржип турган, Ленинни көрүп-даа, дыңнап-даа турган мен».

Ол конгресске Владимир Ильичиниң «Россия революциязының беш чыл болганы болгаш делегей революциязының келир үези» деп илеткелинге түңнел сөстерин ол ам-даа чоокта чаа болган ышкаш сактып чоруур. Ленин бүгү чурттарның коммунистерин өөрениринче кыйгырып, Октябрь революциязының үлегерин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнче кичээнгейни угландырган.

Эш Шрайнер делегей пролетариадының баштыңчызы-биле ынчан ужуражыышкыннарының дугайында мынчаар чугаалап турар: «Ленин бодунуң улуг билиглии-биле, логиказының күштүү-биле, бөдүүн дылы-биле, бүзүредириниң улуг күжү-биле болгаш кижилерге салдар чедирер аргалыы-биле онзаланып көстүр турган».

АДН—СЭТА-ның фотозу.

делегей бо хүннерде

ЮБИЛЕЙГЕ. УТКУШТУР.

СОФИЯДАН СЭТА-ның корреспондентизи Д. БОЧАРОВ мынчалдыр дамчыткан:

Болгарияның эртемнер академиязының чанында Философия институдунуң эртем ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткенип эгелээн. Олар делегей пролетариадының баштыңчызынга тураскааткан делегей шуулганын организастаан. Аңаа Совет Эвилелиниң, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польша биле Чехословакияның философия институттарының төлээлери киришкен. Институттуң коллективи ам Ленинниң берген философия эртинези-биле холбашкан темаларлыг шинчилел ажылдарын кылып турар.

Академик С. Гановский, профессор Р. Караколов болгаш институттуң улуг эртем ажылдакчызы М. Бычкаров «Болгар философия бодалында ленинчи үе-чада» деп ажылды белеткеп турар.

Академик Т. Павлов биле профессор П. Гиндев «Ленин болгаш ниитилел шинчилээр эртемниң философия айтырыглары» деп темалыг шинчилел ажылын кылып турар. Хөй-хөй эртемденнерниң кылып турар шинчилел ажылдары «Ленин болгаш марксисчи этиканың айтырыглары», «Ленин болгаш бойдус билииниң философия айтырыглары», «Ленин болгаш диалектика, логика айтырыглары» деп темалыг.

Ол ажылдарның чамдыктарын юбилейде парлап үндүрер, оон өскелерин бо чылын юбилейниң тускай сессиязынга номчуп дыңнаткан турар деп, институттуң улуг эртем ажылдакчызы С. Ангелов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Институттуң ажылдакчылары хоорайларның, округтарның В. И. Ленинге тураскааткан теоретиктиг конференцияларынга эң идепкейлиг киржир.

ЧЕХОСЛОВАК АМЫДЫРАЛДА ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА

Бирги чергениң ужур-дузалыг айтырыглар талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алган ЧКП ТК-ның сентябрь пленуму акы-дуңма Чехословакияның амыдыралында чугула үе-чада болу берген. Пленум партияда болгаш чуртта амгы байдалдың чогуур анализин кылып, чоокта чаа эрткен үениң болуушкуннарын принципиалдыг көрүп, кадрлар талазы-биле чамдык өскерилгелерни кылган, партияның удуртукчу ролюн чайгылыш чокка катап тургузар, марксисчи-ленинчи тодаргай политиканы болгаш практиканы боттандырар талазы-биле хемчеглерни хүлээп алган. Ол шиитпирлерни партийжи хөй-нииити, чурттуң ажылчы чоннары манап келген.

Сөөлгү хүннерде ЧКП-ниң областар, районнар болгаш хоорайлар комитеттериниң пленарлыг хуралдары, партия активиниң хуралдары, профэвилелдериниң болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының удуртукчу органнарының хуралдары бүгү Чехословакияга болуп эрткен.

Сентябрь пленумунуң түңнелдерин чугаалашпышаан, коммунистер ол түңнелдерни деткип турарын чаңгыс үн-биле саналдап турар. Барыын оппортунистиг күштер-биле политиктиг демиселге пленумнуң шиитпирлериниң ужур-дузазын саналдарда болгаш резолюцияларда демдеглээн. Чижээ, «ЧКД-Прага» дээр эң улуг үлетпүр бүдүрүлгениң партия активи пленумнуң шиитпирлерин «партийжи хүрээлени каттыштырарынга, партияның алдар-хүндүзүн бедидеринге, амыдыралдың бүгү адырларынга ооң удуртукчу ролюн быжыглаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чаа базым» дээн.

Совет Армияның Чехословакияны хостаан хүнүнден бээр 25 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы инициативаны калбартыр деп ЧКП ТК-ның ажылчы чоннарга кыйгырыын изин-биле чүүлдүгээүнүп турар. Социализмниң чаалап алыышкыннарын боттарының канчаар көөрүн, боттарының ёзулуг социалистиг патриотизмин практиктиг ажыл-херектери-биле көргүзер деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Сентябрь пленумунуң шиитпирлерин даштыкыда база чүүлдүгээүнген. Коммунистер, чурттуң күш-ажылчы улузу ол шиитпирлерни күзел ханыышкын-биле утканынга Чехословакияның өңнүктери каттыжып турар. Польшаның «Трибуна люду» солуну болгаш социалистиг өске-даа чурттарның парлалга органнары пленумну «партияның таарыштыр каттыжарының чугула үе-чадазы» деп үнелээн. Ынчаарга реакцылыг буржуаз парлалганың тайылбырларында калчаарап барган антикоммунистиг чорук делган. Чижээ, америк чазактың информас агентилели ЮСИА чоокта чаа парлап үндүрген тускай номеринге Чехословакияда социализмниң үндезиннерин тура тепсирин оралдажып турар кижилерни деткээн. Чехословакияга коммунистиг партияның ролюн бедидерин хандырарынче быжыг угланыышкынны холга алганынга Барыын Германияның «Ди вельт» дээр солуну шугулдап, дүвүрээн.

Реакцылыг парлалганың ындыг туруштары черле билдиннир. Чогум-на харын реакцылыг парлалга Чехословакияда барыын контрреволюстуг күштерни сорук киирип, оларны деткип турган-на болгай. Ол күштерниң аштырганынга делегей реакциязы база шугулдап, дүвүреп турар.

(СЭТА).

Словакияның КП ТК-ның пленуму

ПРАГА, октябрь 4. (СЭТА). Братиславка Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болган. ЧТК агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, пленум ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитпирлеринде коммунистерниң айыттынган сорулгаларын, а ол ышкаш организастыг база кадр талазы-биле хемчеглерни чугаалашкан. Словакияның КП ТК-зының Президиумунуң мурнундан ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словакияның КП ТК-зының бирги секретары Ш. Садовский илеткел кылган.

Пленумнуң резолюциязында онзалап демдеглээни болза Словакияның КП ТК-зы ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң кылган түңнелдерин болгаш чурттуң хөгжүлдезинге хамаарыштыр ооң берген үнелээшкинин бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрүп турар. ЧКП ТК-ның бирги секретары Густав Гусакка баштаткан ЧКП-ниң чаа удуртулгазының партияда болгаш ниитилелде кризисти ажып эртери дээш шиитпирлиг демиселин деткип, партияда марксисчи-ленинчи характер шинчизин катап тургузар дээш ЧКП ТК-ның ажылдап киргени принципиалдыг болгаш шиитпирлиг чорукту ТК бедии-биле үнелеп турар.

Резолюцияда оон ыңай айтып турары болза, ЧКП ТК-ның май пленумунуң директиваларын ёзугаар Словакияда ниитилелдиң таарҗып каттыжарын хандырар талазы-биле принципиалдыг партийжи ажыл калбарып турар. 1968 чылдың авгуска чедир үеде Словакияның компартиязының удуртулгазының принципиалдыг туружунуң, Словакияның компартиязының онза съездизиниң боттуг шиитпирлериниң болгаш ол съездиниң соонда ооң удуртулгазының ап чоруткан хемчеглериниң ачызында Словакияда барыын үзелдиг оппортунисчи, антисоциалистиг, антисоветтиг күштер партияны сандарадырынче, социалистиг чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле акы-дуңмалышкы чоруктуң болгаш эвилелдиң сеткил-сагыжын чоннуң медерелинден тура тыртарынче угланган боттарының бодалдарын бүрүн боттандырып шыдаваан деп, резолюцияда чугаалап турар.

Аңгыга хамаарышпас болгаш марксисчи эвес утказыг бүгү-ле алдагдалдыг шиитпирлерни болгаш документилерни күш чок болдурар дугайында ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитпирин Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-зы чүүлдүгээүнүп турар. Кадр талазы-биле ЧКП Төп Комитединиң чүүлдүг деп көрген өскерлиишкиннерин пленум бүрүнү-биле деткип турар.

Пленум бодунуң резолюциязынга Словакияның КП ТК-зының Президиумунуң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп көрген. Пленум ЧКП ТК-ның Президиумунуң адынга ТК-ның 1968 чылдың июль 18-те чоруткан чагаазын күш чок болдурган, чүге дээрге социалистиг чурттарның коммунистиг партияларының Варшава чөвүлел хуралынга ЧКП-ниң киришпээн чоруу улуг алдагдал болган болгаш Чехословакияда социализмниң үндезин эрге-ажыктарынга база партияның интернационалчы чаңчылдарынга чөрүшкек болган. Пленум Словакияның КП ТК-зының 1968 чылдың август 25-те үндүрген докталын база ССРЭ-ниң, Польшаның, Венгрияның, Болгарияның болгаш ГДР-ниң коммунистиг база ажылчын партияларының Төп Комитеттеринге ол пленумнуң чоруткан кыйгырыын политика талазы-биле шын эвес, марксизм-ленинизмниң үндезин принциптеринге чөрүшкек кылдыр санааш, күш чок болдуруп турар.

Пленум Словакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң составынче партияның бөлүк көскү ажылдакчыларын, ооң иштинде В. Билякты, М. Грушковичини, П. Ионашты болгаш оон-даа өскелерни томуйлап киирген. Я. Яник ТК-ның Президиумунуң болгаш секретариадының кежигүнү, Л. Пезлар болгаш М. Валек — ТК-ның Президиумунуң кежигүннери, В. Травничек — Словакияның компартиязының төп органы — «Правда» солунунуң кол редактору кылдыр бадылаттырган.

Пленум Словакияның Социалистиг Республиказының чазааның составынга болган өскерлиишкиннерни чүүлдүг деп көрген.

Чехословакияны Совет Армияның хостааныдан бээр 25 чыл оюнга алдар кылдыр, чуртта политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралды таарыштырып каттыштырарынче угланган күш-ажылчы инициативаны хөгжүдер дугайында ЧКП ТК-ның пленумунуң кыйгырыын резолюция улуг ужур-дузалыг деп демдеглеп турар. Словакияның КП Төп Комитеди ол кыйгырыгга тодаргай ажыл-херектер-биле харыылаарынче бүгү партия органнарын болгаш организацияларын кыйгырган.

Чымчак алдынны—Төрээн чуртка

АҢНЫЫР СЕЗОНУНУҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Чыл бүрүде-ле республиканга өлүк тывыжының 35—40 хуузун киирип турар Тожу районнуң аңчылары чаңчыл болган слётка чыылгаш, эрткен чылдың түңнелин болгаш амгы сезонда сорулгаларны чугаалашкан.

Эрткен аңныыр сезонунда Тоора-Хемде кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агыйының Хам-Сыра участогунуң аңчылары 33 муң рубльдиң аң-өлүүн киирип, пландан ажыр 12 муң рубльдиң продукциязын берген. Ол-ла коллектив бо чылдың бирги кварталында кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агый черинин нииити планының 70 хуузун күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Сөөлгү чылдарда район аңчыларындан чүс ажыг кижи ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының Чедиишкиннериниң Делгелгезиниң киржикчилери болган, а 10 ажыг кижи чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. 1968 аңныыр чылында аңчылар Саны Байыр-оол, Иван Серебряков, Ак Дамыкай, Кол Нагазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, херээжен аңчы Ак Чылчынай болгаш өскелер-даа боттарынга алган хүлээлгелерин эрестиг күүсеткен.

Ооң-биле кады өлүк тывыжын чогуур негелдеге чедир организаставайн турарындан алдынган хүлээлгелерниң күүсеттинмейн турарын слёттуң киржикчилери буруу шапкан. Тывыш черлериниң, «Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары 1967 чылда 12 муң, 1968 чылда 63 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге чедир бербээн. Бо чылдың бирги кварталында барык 30 муң рубльдиң өлүүн дужаар турган, чүгле 10,2 муң рубльдиң өлүүн киирген.

Бир эвес күрүнениң болгаш кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агый черлериниң 300 ажыг аңчызы, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң кежигүнү 200 ажыг аңчы мурнакчыларның дециилинге чедир аңнаан болза, сөөлгү ийи чылдың онаалдазы ажыр күүсеттинер аргалыг турган.

Дужаап турар өлүктүң шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни салырын слётка чыылган аңчылар угландырган. Аңчылар кештерни чедир ажылдап кылбайн, үстүг, ханныг, орбак черлерни дааравайн дужаап турарындан хөй муң рубльди чедир албайн турар. Чижээ, эрткен чылын Хам-Сыра участогунга бир киштиң ортумак өртээ 32 рубль турда, «Тоора-Хем» совхозтуң «Май 1» салбырынга 23 рубль болган. Ынчангаш ол салбыр чүгле киштен безин 4 муң ажыг, а диин болгаш өске-даа өңнүг өлүктен сонда хөй рубльди чедир албаан.

Чүгле улуг үнелиг аңнар аңнааш, дииң, ас, күзен, чекпе, дырбактыг, ондатра чижектиг аңнар тывыжынче кичээнгей салбайн баар чоруктар база бар. Оон туржук, аңнап чорууру-биле аъш-чемни, хепти, боо-чемзекти алгаш, сөзүнге ээ болбайн баар аңчылар бар. Эрткен чылын эштер Бутонаев, Кузнецов олар чаңгыс-даа көпеектиң өлүүн дужаваан, а Пупышев, Бурдуков суглар чүгле 29 рубльдиң өлүүн киирген. Бо дээрге, аңчы эвес, а амы-хууда эрге-ажыын бодаар, аңчының алдар-адын бужартадып турар кижилер-дир.

Ондатра — үнелиг аң. Ону эрткен чылдарда Тожуга 5—6 муңну өлүрүп, дужаап турган. 1968 чылда районнуң аңчылары ондатраны чүгле 712-ни, а бо чылдың бирги кварталында 425-ти дужааган. Бо дээрге чаңгыс кижиниң дужаар нормазындан эвээш көргүзүг-дүр. Чамдык аңчылар ондатра тывыжынга хамаарыштыр кошкак контрольду ажыглааш, ол үнелиг кешти өскээр, чиижең өртек-биле садып турар таварылгалар көвүдээн.

Районда күрүнениң болгаш кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агый черлериниң, «Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары бо чылын 2800 кишти, 125 муң диинни болгаш өске-даа өлүктү киирери-биле белеткенип турар. Бо чылгы белеткелде четпестер база хөй. Аъттаныптар аңчыларның даңзызы четче тургустунмаан, звено, бригадалар чорууур участоктарынга быжыглаттынмаан. Аңчыларга эң чугула чем — сухарай четпес. Ону райпо чаа-ла кадырып эгелээн, а өскээртеп келзе чогууру Абакан баазазында чытпышаан. Өске-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй.

Бо чылгы аңныыр сезонунга белеткел ажылдары бүгү албан организация, бүдүрүлге черлерин кышка белеткээр, ниитиниң малынга чем-суурну тургузарын уламчылаар эргежок чугула ажылдар-биле капсырлажы берген. Ынчангаш аңныырга белеткелди дораан дооскаш, аңчыларны организастыг аъткарары, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, хүлээлгелерни күүседири чугула.

Слётка эрткен чылын бедик көргүзүглерни чедип алган аңчыларны акша-биле, а 10 кижини СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан.

А. АИР.

Канададан чаныпкан

ОТТАВА, октябрь 3. (СЭТА). ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко албан ёзузунуң херээн кылып, Канадага чорааш, ол хүн төрээн чуртунче ээп чаныпкан.

Чоруптарының мурнуу чартынында А. А. Громыко парлалгага медеглел кылган. Канадага чорук кылып чорааш, премьер-министр П. Трюдо болгаш даштыкы херектер министри М. Шарп олар-биле ийи талаларның сонуурган турар айтырыгларын долу болгаш ажыктыг кылдыр чугаалашканын ол илергейлээн.

Сөөлгү чылдарда экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле совет-канада харылзааларның калбарып, ийи чурттарның аразында политиктиг харылзааны тургузарынга үндезиниң тургустунганын ол медеглелде чугаалап турар.

Бистиң Канада-биле харылзаавысты Совет чазак үнелеп турар болгаш ону улам экижидип, хөгжүдери дээш туржуп турар.

Бистиң бо күзеливисти Канада тала хүлээп көрүп турар, ынчангаш совет-канада харылзаалар чайгылыш чок байып, мандывышаан, кожа-хелбээ чурттаарынга үндезилеттинер боор деп идегел-биле Канададан чоруп тур бис деп медеглелде демдеглээн.

Садыг делгелгези

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Октябрь 5-те Иранның шагы садыг талазы-биле Азияның ийиги делегей делгелгезин ажыткан. Делгелгеде делегейниң 41 чурту, ооң иштинде АКШ, Англия, Франция, ГФР болгаш Япония киржип турар. Социалистиг лагерьниң чурттары — Болгария, Венгрия, Польша, Румыния, Чехословакия, Югославия болгаш Совет Эвилели делгелгеде калбаа-биле көргүстүнген. Делгелгениң кол-ла сорулгазы — хөгжүп турар болгаш индустриалдыг чурттарның аразында садыгны хөгжүдери болгаш Азияның чурттарының аразынга экономиктиг харылзааларны быжыглаары.

Национал павильоннарда Чөөн болгаш Барыын чүктүң 4000 садыг-үлетпүр фирмаларының, организацияларының барааннарын делгээн. КНО-нуң эксперттериниң санаанын ёзугаар алырга, делгелгеде кирген садыг барааннарының нииити түңү 200 миллион доллар ажыг болуп турар.

Совет павильон улуг чедиишкинниг болуп турар.

ПАКИСТАН. Чөөн Пакистанда электриждиителиң калбак программазын чедиишкинниг боттандырып турар. Горосал-да одалга-биле ажылдаар электростанцияны пакистаннар улуг идегел салып турар. Ону Совет Эвилелиниң техниктиг дузалажылгазы-биле тудуп турар.

ЧУРУКТА: совет болгаш пакистан специалистер станцияның кол бажыңының тудуу шаңында.

В. ВАВИЛОВТУҢ фотозу, СЭТА-ның фотохрониказы.

Эжелекчилерге согуг

АММАН, (СЭТА). Сентябрьның дургузунда Палестинаның «Аль-Асифа», «Ас-Санка» болгаш өске-даа организацияларының отрядтары Израильдиң араб чурттарда эжелеп алган девискээрлеринге 429 операция кылган деп Палестинаның каттышкан командылалының медеглелинде чугаалап турар.

Бо операцияларның түңнелинге 280 танкыны, бронтранспортерну, чүък машиназын узуткаан, азы үреглээн болуп турар. Таңмалыг турар 102 бижыглаттынган чер, [illegible] бооларның чүс ажыг туруштарын үрегдээн, элээн каш көвүргүнү, демир-орук участоктарын, кывар-чаар материалдар болгаш ок-чемзек складтарын чаза тевискен, электри дамчыдылгазының шугумун үрээн болгаш иштиг заводун сандан үндүрген. Элээн каш израиль эжелекчилерни алдара аткан.

Операцияларга үезинде дайзынның 300 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрген азы балыглаан. Палестин партизаннарының чидириг 78 кижи болган.

Школачыларның шеви

Чоокта чаа Зэрбек 8 чыл школазының башкылары болгаш өөреникчилери шеф организастаан. Олар класстар аайы-биле үстүп алгаш, тус бүрү башкыларының удуртулгазы-биле школаның, интернаттың девискээрин арыглаан. Чамдыктары чаа интернат тудуунга дузалашкан. Ол ышкаш одаар ыяшты база чыып, тургускан.

Шефтиң түңнелинде школа директору М. Балашова байыр чедирип, эки ажылдаан класстарны онзалап демдеглээн. Ол шефке сески классчылар (удуртукчу башкызы Л. Чильчигашев) идепкейлиг ажылдааны илерээн.

С. ДАНОВ.

Бии-Хем район.

Тураскаалдыг хүнге уткуштур

УЛЬЯНОВСКИЖЕ, ИЛЬИЧИГЕ БААР

Ульяновскиниң хем өртээлинге он шаа чүүл бүрү судночар — «Ленин», «Белоруссия», «Щорс», «Космонавт Юрий Гагарин»... теплоходтар турар. Пассажирлер дажыглаары чаңгыс-даа катап хөй шак дургузунда доктаавайн барбас: ленинчи тураскаалдыг черлерни көрүксээн кижилер эмгежок.

Экскурсиялаан кижилер сөөрткен автобустар Ильичиниң дугайында тураскаалды ыдыктыг кадагалап турар кудумчуларже, шөлдерже болгаш бажыңнарже Волгадан шуужуп үнер.

— Лениниң төрүттүнген черинде келгеннер бо-дур — деп, экскурсия тайылбырлакчызы автобуска чоокшула чугаалай бээр.— Баштыңчының ады-биле холбашкан бүгү чүүлдерни ульяновчулар камныг кадагалап турар. Силер аңаа бүзүрээр силер.

Ленин кудумчузу. Келген кижилер кончуг чоон теректер хөлегезинде турар, улуг эвес ияш бажыңче чоруп каар.

— Бо бажың — бистиң хоорайывыстың эң ыдыктыг черлериниң бирээзи. Маңаа Владимир Ильич барык тос чыл чурттаан. Революцияже бо бажыңдан чоруткан кижи болгай — деп, экскурсия тайылбырлакчызы оон ыңай чугаалаар.

Бажыңның даштында чүс-чүс кижи. Олар Лениниң бажыңынга боттарының кирер ээлчээн манап турар. Чеде бергеш, экскурсиячыларның кайын-кайын келгилээнин сонуургап айтырдывыс. Инженер П. Смирнов Новосибирскиден, колхозчу М. Абдыкалыков Казахстандан, шахтёр Н. Иванов Донецкиден, геолог К. Максимов Камчаткадан, эмчи В. Семина Петрозаводскиден... келгилээн болду.

Оон сөөлзүредир В. И. Лениниң бажын-музейиниң директору И. Я. Баранов мынчалдыр тайылбырлаар:

— Көрүкчүлер дептеринде бижиттинген демдеглелдерни ёзугаар түңнел кылыр болза, бо чылын маңаа чүүл бүрү ажыл-иш кылып турарларның төлээлекчилери чурттуң бүгү булуңнарындан келген. Техплоходтардан хүннүң-не үш муң ажыг кижи келир-дир. А самолёттар-биле, демир-оруктар-биле база чеже-чеже кижи келбес дээр. Хөй-хөй кижилер автомашиналыг, мотоциклдиг келир болгай. Бо чылдың эгезинден бээр 750 муң кижи келген-дир!

В. И. Лениниң Ульяновскиде бажың-музейинге экскурсия шак хире үргүлчүлеп келир. Келгеннер Володя Ульяновтуң кижипаттынген байдалын караа-биле көрүп, Ульяновтарның сонуурганчыг документилери, эдилеп чораан эттери-биле таныжар. Боттарының көрген, билген чүүлдерин, бодалдарын оларның хайныышкынныг чугаалап турарының ужуру черле билдингир.

Грузиядан келген ужудукчу **А. Бочаров** мынча дээн:

— Владимир Ильичиниң төрүттүнген черин барып көөр деп шагдан тура бодап чордум. Ол күзелимниң боттанганынга амыраар-дыр мен.

Новокузнецкиден келген шахтёр **Н. Богатенков**:

— Маңаа уруум Верочка-биле кады келдивис. Мээң амыдыралымга эң тураскаалдыг хүннерниң бирээзи бо-дур. Ону Вера база кажан-даа утпас деп бодаар-дыр мен.

Кировтан келген башкы **Р. Кривда**:

— Кижиниң көрген чүүлдери сагыш-сеткилден черле уттундурбас-тыр. Маңаа, бо бажыңга, келиримге, Лениниң өндүр улуг алдарлыы оңза-ла тодаргай билдинер-дир.

Экскурсиялаан улустуг автобус Ленин кудумчузун өрү Волганың «Чечек» бульварыче чоктап каар.

— Биеэки Москва кудумчузу бо-дур — дээш, экскурсия удуртукчузу тайылбырлаар. — Лениниң аныяанда чоруп турган оруу-биле өрү чоктаптывыс. Ленин бажыңындан үнгеш, гимназияга баар, оон дедир келир, бо-ла бажыңнарның чаңы, бо-ла ыяштарның аразы-биле чоруп турган...

Ийи каът ак бажың чанынга кээп доктаар. Ооң ханазында — «Маңаа Владимир Ильич Ленин-Ульянов 1878—1887 чылдарда өөренип турган» деп, тураскаалдыг демдеглел бижип каан самбыра турар.

База-ла сагыш-сеткилден уттундурбас минуталар келир — биеэки Симбирск гимназиязын, Лениниң өөренип турган клазын, ооң олурган партазын көөр. Ол школаның өөреникчилери гимназия өөреникчизи Ульяновтуң, ооң школачы эштериниң, башкыларының дугайында хөй материалдарны, документилерни чыгган.

Тураскаалдыг черлер школаны долгандыр база хөй. Дужунда Карамзин садчыгажы бар. Володя аңаа кээп туруксаар. Карамзин садчыгажындан он шаа-ла метр черде — «Чечек» бульвар. Ильич хып дээн аныяанда селгүүстээр, Волга кыдыында бедик шенекке олурар дээш, өөрү-биле кады аңаа келир. Бо-ла турган «Чечек» бульвардан көөрге, Волга таан-даа чараш: кажарак четпес суг делгемнери — шынап-ла далай апарган турар. Джон Ридтиң «Улуг-делгем Волгаже көрүп алгаш, Ленин шынап-ла мындыг күчүлүг хемниң эриинге төрүттүнер ужурлуг турган-дыр» кылдыр бодап олурган-дыр мен дээни сагышка чайтаар-ла кирип келир.

Владимир Ильич шында-ла маңаа, бо-ла турган «Чечек» бульварта, биеэки Стрелецтер кудумчузунга төрүттүнген. Чогум-на аңаа тураскаал кылдыр Ленинчи тураскаал төвүн тудуп тургузуп турар.

Кончуг улуг тудуг-тураскаалды кылып турда, тудугжуларның бедиктенир туруштарын оортан ам ап каапкан, ак маны каасталгалыг апарган. Экскурсиялаан улус ону сонуургап көөр. Ленинчи тураскаал төвү Ильич дугайында бүгү чоннуң тудуп тургускан тураскаалы кылдыр Волга эриининиң кырынга мөңге бедиир. Ону тудуп тургузаарынга бүгү чурт киржип турар. Ульяновскиниң хөй-хөй аалчылары ленинчи тураскаал тудуунуң штавынга келгеш, ооңда-ла бир шак ажылдаарын чөпшээрэп көрүңер деп дилээр. Ол демдеглексенчиг. Муң-муң ындыг шактар эрткен деп, тудуг улуузу чугаалаар чорду. Ильичиниң мөңге тураскаалын тудуп тургузаарынга ажыл-ижиниң хензиг-даа үлүг-хуузун киирери — кижи бүгүдезинге алдар.

— Кижиниң чаңгыс-ла ол шак дургузунда безин ажылдап кааны бүгү назыда тураскаал болуп артар — деп, улус чугаалажып тур.

Экскурсия хоорайның төп шөлүнге кээп доозулду. Мында Волганың улуг делгемнери көстүр эрик кырында хүлер Ильич туруп алган. Хатка ооң тонунуң эдээ эстеп каап турганзыг апарган тур. Ильич талыгыр ыракче, бистиң амгы келир үевисче кезе-ле көрүп алган тур.

...Теплоход Ульяновскиниң хем өртээлинден чорупту. Волга кырынга ооң узун-суук медээ үнү чаңгыланып чор. Пассажирлер Ильичиниң эргим хоорайындан чоруптарының байырлажыышкынны кылдыр холдарын чайып чорлар.

А хем өртээлинде база бир судно шагда-ла чедип келген тур. Одуругну өрү база-ла автобустар чоктап олур. Биеэки Москва кудумчузунда демги бажыңның даштында, күзүн дүшкен бүрүлер шыпкан чиңге оруктугаштарда делегейниң бүгү булуңнарындан келген дон соксаал-даа чок шуужуп тур...

Бистиң эң энерелдиг кижививске, Ильичиге мөңге тураскаал болган шак бо бажыңче өндүр улуг чурттуң хамык чону далажы-далажы шууужуп-ла турганзыг.

Б. БАБЛЮК,
СЭТА-ның корр.

УЛЬЯНОВСК.

БЕЛЕТКЕЛ-ЛЕ, БЕЛЕТКЕЛ

РЕПОРТАЖ

Оон бээр ындыг-ла үр болбаан— каш-ла айлар азы хонуктар эрткен. Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң Чүлдүм кудумчузу биле белдирлешкен чериниң чоогунга көдүрер кран дээрже бедип үне берген, өрү-куду чылып, аар чүкту агаарга халаңнадыр көдүрүп үндүрүп турган. Маңаа тудугжуларның ыр-шоору, чугаа-сооду, оларның чепсек-херекселдериниң даажы дыңналып турган.

Тудугжулар боттарының сөзүнге ээ болуп—Политиктиг чырыдыышкын бажыңының тудуун дооскан. Ол дээрге, оларның Совет Тываның 25 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белээ-дир.

Тыва черге хосталга, араттарга эрге-шөлээ, дең эрге, аас-кежиктиг амыдырал дээш демисежип турган кызыл партизаннарның аттарын эдилээн кудумчуну үш каът чаа бажың улам-на хевир киирип турар. Политиктиг чырыдыышкын бажыңының улуг залынга 800 ажыг кижи олурар. Шынап-ла бис ону кайгамчык-ла-дыр деп магадавас аргавыс чок! Ам дээрезинде аныяк Тывада эң хөй кижи олурар кара чаңгыс улуг зал ол.

Бо хүннерде эртенден эгелээш, орай кежээге дээр-ле, ол делгем, чараш залда хөгжүм, ыр-шоор, танцы-сам диңмиреп турар. Совет Тываның 25 чыл оюн уткаан байырлыг хуралга, байырлалдың хүннеринде ажылчы чонга көргүзер улуг концерттиң белеткелиниң чоруп турары ол-дур.

Белеткел шуут-ла тургустунган программа ёзугаар чоруп турар. Чарлакчылар— тыва кыстың, орус оолдуң өткүт-чидиг үннери эң-не баштай дыңналып келди. Дирижёрнуң холу харбаш дээри билек-ле, сураглыг совет композитор А. Новиковтуң «Төрээн чуртум» деп ырызының аялгазы чаңгыланы берди. Тываның күрүне филармониязының, ыр болгаш танцы ансамблиниң, Кызылдың уран чүүл училищезиниң «Чечек» ансамблиниң артистериниң каттышкан ниити ыр бөлүү бо ырны күүседир. Хогжүмнүг үделгезинде Тываның радио дамчыдылга болгаш телевидение комитединиң симфониктиг оркестри. «Төрээн чуртумнун» ниити чүс чыгам ыраажы, симфониктиг оркестр күүседип турда, кижиниң сеткил-сагыжы, төрээн черинге ынакшылы хайныгып келир. Байырлалдың концерти шак-ла ынчаар эгелээр.

Ооң дараазында П. Чайковскийниң, А. Глазуновтуң классиктиг чогаалдары улажы бээр. Каш-ла чылдар иштинде Тываның уран чүүлүнүң кайы хире шапкын сайзыраңгай хөгжүлдени чедип алганы баштайгы каш номерлерден, ооң күүседикчилеринден-не тодаргай көстүп келир.

Алексей Чыргал-оолдуң «Челер оюм» деп увертюразын симфония оркестри күүседи бээрге, аас-кежикке, өөрүшкүге бүргеттирген аныяк эр азы орлан-эрес кыс салгын-хатты сыырыңалдыр челзип чораан ыпкаш сагышка кирип келир.

Бистиң уран чүүлүвүске чаа талантыларның немежип турарын бо концерттен көөр бис. Фрунзе хоорайның балет училищезиниң доозукчулары танцы көргүзүглериниң күүселдезинде кол өзек болу бергени дыка өөрүнчүг. «Оттуушкун» деп танцылыг чаа көргүзүгнүң кол солисти, хамның ролюнда талантылыг, аныяк танцычы В. Монгуш, Галина Кажын-оол база-ла классиктиг чогаалдың күүседикчизи.

Ленинградка бо чылын чаа дээди эртем доосканы Коноваловтар Тываның хөгжүмнүг театрының артизи болу берген. Люда Коновалова «Севильский цирюльник» деп операдан үзүндүнү ырлаарын сонуургаар силер. Олар ийилээн Дунаевскийниң «Хостуг салгын» деп опереттазындан үзүндүнү база-ла күүседирлер.

25 чылдың байырлалынга чаладып келген эргим аалчыларывыс бистиң хоочун, ат-сураглыг артистеривис Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктарның, Николай Өлзей-оолдуң, Коңгар Хүргүлектиң ырлажырын улуг сонуургал-биле дыңнаары чугаажок. Р. Кенденбильдиң «Чечен биле Белекмаа» деп операзындан үзүндүнү бистиң «айлаң-кужувус» Өшкү-саар Таспаанчык сеткил-сагышты хайныктыр ырлаптар.

Байырлалдың улуг концертиниң программазы солун болгаш байлак. Танцылардан, ырлардан, хөгжүмнүг күүседилгелерден аңгыда, сыгыт-хөөмей, каргыраа, хомусчулар дээш черле кайызын ол дээр боор.

Байырлыг хурал соонда болур бо концертти чүгле чаа, чараш, делгем залда олурганнар дыңнаар эвес, ону радио дамчыштыр республиканың бүгү булуңнарында суурларга, хоорайларга, малчын аалдарга, аңчылар одагларынга чедирип— агаар чалгыы-биле дамчыдыптар.

Концерттиң үнер шагынга чедир белеткел-ле, белеткел...

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ташкентиге болгар улустуң белекке берген школазын ол хоорайда тудуп турар. Болгар тудугжулар 1060 өөреникчиге өөредилге корпузун тударлар. Ол школа комплекстизинге административтиг болгаш күш-культура корпузу, өөредилге мастерскаялары, лабораториялар, столовая, кино залы болгаш хуралдаар зал турар. Ташкентиниң чаштары келир өөредилге чылында-ла ол школага өөрени бээрлер.

ЧУРУКТА: акы-дуңма Болгариядан ажылдап келген тудугжулар (солагай талазындан оң талазынче) Петр Декчев, Илья Пейчев, архитектор Лалко Иотов, Райчо Русев, Илия Слонков, Минчо Димитров болгаш Борис Селов олар.

И. ДУШКИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ленинчи лекторий

АЛМА-АТА. Алма-Атаның хөвең-саазын комбинадының ажылчыннарының дилээн ёзугаар хоорайда ол улуг бүдүрүлге чериниң партия организациязы Казахстанның Эртемнер академиязының эртемденнериниң дузазы-биле доктаамал ажылдаар ленинчи лекторийни тургускан. Философия эртемнериниң доктору М. Суҗиков, юридика эртемнериниң кандидады Л. Николаева болгаш философия, эрге институдунуң өске-даа ажылдакчылары баштайгы лекцияларны номчаан.

Республика академиязының чүс ажыг академиктери болгаш кежигүн-корреспондентилери, докторлар, эртем кандидаттары Алма-Атаның бүдүрүлгелеринге, хоорай чоогунуң ажыл-агыйларынга барып, ленинчи лекторийниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Эът-консерв заводунга эртемденнер «Ленин болгаш Казахстан», «Ленин совет литературада болгаш кинода» деп лекцияларны номчаан.

(СЭТА).

—⊙—

100 четкен

БАРНАУЛ. (СЭТА). Культураның хоорай университеди он үшкү өөредилге чылын эгелээн. Политиктиг чырыдыышкын бажыңының делгем залын 700 дыңнакчы — Барнаулдуң машина тудуушкун болгаш химия бүдүрүлгелериниң ажылчыннары база инженерлери, эмчилер, башкылар студентилер бурунгу хүн аңаа долуп келген.

Университет музыканың болгаш сиилбирилге уран чүүлүнүң ийи факультеттиг.

Алтайның хоорайларында болгаш улуг суурларында ам культураның болгаш улустуң 100 университеди ажылдап турар. Оларда 20 муң ажыг дыңнакчы бар.

—⊙—

Тираж болган

ПЕТРОЗАВОДСК. (СЭТА-ның корр). Петрозаводскиге 1969 чылдың акша-бараан лотереязын алды дугаар үндүргениниң ойнаашкыннар тиражы доозулган.

Тиражка 7 миллион 920 муң рубль ниити түңнүг хөй акша-бараан ойнаашкыннары ойнаттынган. Улуг ойнаашкыннарның аразында 176 «Волга», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер, 572 мотоцикл, мотороллер, 1980 соодукчу бар.

Е. НИЗОВСКИХ — ЧЕМПИОН

ТУЛА. (СЭТА). Аңдарыкчыларның бүгү эвилел чарыжының түңнелдерин судья коллегиязы чарлаан. Калининград областа Гурьев аттыг колхозтан келген Е. Низовских 1969 чылда чурттуң тулган чемпиону болган. Ийиги черни Эстониядан келген Б. Лупп, үшкү болгаш дөрткү черлерни А. Новиков (Тула область) болгаш Б. Жвиряла (Литва ССР) олар үлешкен.

Литваның төлээлекчизи З. Мацкевичюте херээжен механизаторларның аразынга чемпион болган. Ийиги черни Х. Кээс (Эстон ССР) алган. Үшкү черде — П. Свилпе (Латвия ССР).

Красноярск крайдан келген М. Лукинни аңыдктарының аразында эң-не дээре болгаш мергежилдиг аңдарыкчы деп санаан. Ийиги черни В. Сикора (Белорусс ССР), үшкүзүн — В. Брантс (Латвия) алган.

Бирги черни алганнарга тускай алдын медальдарны, а ол ышкаш ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң алдын медальдарын тывыскан болгаш тураскаалдыг шаңналдар берген. Маргылдааның бүгү киржикчилерин ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң хүлер медальдары-биле шаңнаан.

Чайнворд — „Тыва“

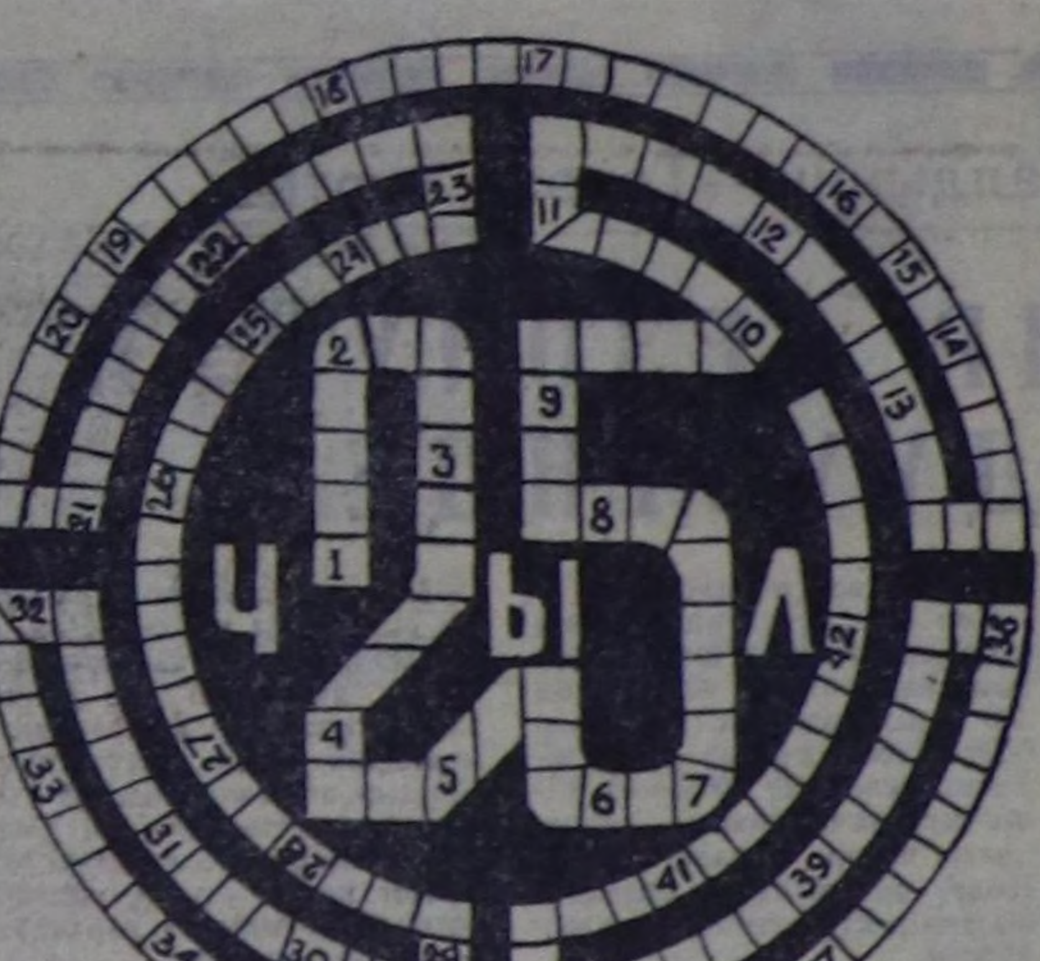

1. Тывада сайзыраңгай спорт. 2. Чаа чыл байырлалы. 3. С. Сүрүң-оолдуң тоол шүлүктери. 4. «Хайыран-бот» деп шиилиң маадыры. 5. Өтге чугула эт. 6. Ажылдаарда болгаш аян-чорук кылырда хөлге. 7. Хем-биле атташ совхоз. 8. Археология экспедициязының удуртукчузу, эртем кандидады. 9. Эр кижилерни деңнеп сөглээр ыяш. 10. Күш-ажылдың байырлалы. 11. Тыва АССР-ниң улустуң артизи. 12. Хоорай. 13. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. 14. Сава аймаа. 15. Солун. 16. Лениниң ролюн күүсеткен артист. 17. С. Сарыг-оолдуң тоожузунуң маадыры. 18. М. Доржунуң шүлүктер чыындызы. 19. Чырыткы. 20. Аргыжылга транспорту. 21. Тыва шии. 22. Партизан шимчээшкининиң удуртукчуларының бирээзи. 23. Танцы. 24. Сын ады. 25. Тываның мурнуу чоон чүгүнде суур. 26. Кинотеатр. 27. Шажынның бир эрге-дужаалы. 28. Суг кужу. 29. Тыва эки турачыларның хостаткан хоорайы. 30. М. Кенин-Лопсанның шүлүглели. 31. Үнелиг казымал. 32. К. Кудажының тоожузу. 33. Ч. Айтматовтуң тыва дылда ному. 34. Араатан аң. 35. «Аңчы Кара болгаш Ангыр-Чечек» деп шиилиң автору. 36. Тайганың чыттыг үнүжү. 37. ТАРЭ ТК-ның эң баштайгы даргазы. 38. Тыва бижиктиң үндезилекчизи. 39. Ырда киргеn хем. 40. Баштайгы нам ажылдакчыларының бирээзи. 41. С. Серенниң рассказы. 42. Тыва литературада улуг хемчээлдиг чогаал.

Тургускан В. СЕРЕН-ООЛ.

ХОРАННАНЫЫШКЫН

Кыжын-даа, чайын-даа аъш-чемден кижиниң хораннаны бээри болганчок-ла таваржып турар. Каракка көзүлбес стафилококктар, стрептококктар, ботулизмниң палочкалары, сальмонеллдер дээш оон-даа өске микробтар аарыгны тывылдырар. Үстүнде адаанывыс микробтар тарап, нептерээн аъш-чем аймаан чемге херглээнде кижи хораннаттына бээр. Микробтарлыг аъш-чемниң даштыкы хевиринде кандыг-даа өскерлиишкин чок, ооң чыды-даа, амданы-даа биеэги-ле хевээр—аңаа болур.

Азырал дириг амытаннарны ажаап, өстүрүп турар улус хораннаныышкындан болганчок-ла агрый бээр. Чүге дээрге, мыйыстыг бода малдың, хаванның, өдүректиң, кастың шөйүндүлеринге сальмонелл деп микробтар доктаамал чоруур. Бо азырал амытаннарны ырак черге сүрер ниикпе, азы аштадыптар болза, оларның организми суларааш, шөйүндүлеринде чоруур микробтар даштыкы органнарже, тканьнарже дашкаарлаар. Ындыг малды соккаш, ооң эъдин аштап, арыглавайн чемге херглээнде, оон кижи хораннаны берип болур. Ол ышкаш мал согар черлерге мал эъдин ажаап турган, арыг-шеверниң дүрүмүн сагывайн, чудугаралаар болза, ооң шөйүндүлеринге чоруур хоран микробтар малдың коң эъдинге тарай бээр. Арыг-шевер сагылдазын кичээнгейге албайн, оваарымча чок чорук-биле хирлиг черге эъттеп, балыктан, картофельден, ногаа болгаш кат-чимис аймаандан, сүттен, консервалардан чем белеткээн таварылгада микробтар база-ла чемге холужуп кирер. Ангина болгаш холдарның салаалар кежиниң ириңнелир аарыындан качыгдап чоруур кижилер сүт продуктуларын, торттар болгаш өске-даа чем аймаан белеткеп кылганда, оларны дамчыштыр аъш-чемге халдаан микробтардан кижи база хоранныы бээр. Ындыг болганда аъш-чем магазиннериниң болгаш пекарняларның, столоваяларның ажылдакчылары эмчи шинчилгезин доктаамал эртер ужурлуг.

Чамдык кижилер кышкы үеде чем аймаа белен үрелбес деп сагап турарлар. Ол шын эвес бодал-дыр. Аъш-чемге хораннаныышкын колдуунда чайгы үеде болуп турза-даа, кыжын ындыг чорук база-ла эвээш эвес таваржыр. Чүге дээрге дириг амытаннарның сальмонеллдерлиг аарыы болгаш кижиниң ангинадан аарыыры бүдүн чыл дургузунда таваржып турар. Ол ышкаш дуаап каан ниикпе, азы доңурган чем аймаанга микробтар көвүдеп нептеревезе-даа, олар дириг хевээр артар деп чүвени база утпас херек.

Кижиниң организминге микробтар хоранны тарап эгелээри билек, кижи аарып эгелээр. Микробтар нептерээн аъш-чем аймаан хары угда чиген бөлүк ниикпе, азы ниити-чаңгыс кижилер хораннаныр. Ынчалза-даа ону чиген кижи бүрүзү аарывас. Микробтар чемниң чамдык черлеринге хөй, а өске кезектеринге шуут чок-даа болгулаар.

Хораннангаш соонда аарыг 6—12 шак болгаш илереп келир. Ижин аарыыры, шаг төнери, шымырныгып-дидирепкелири, кускуу келири, куду олуртуру оон баштайгы демдектери ол. Бир эвес аарыг чиик болур болза аът изивес.

Эмчиниң сүмези

А аар болган таварылгада үргүлчү кустурар, улаарап-дембээрээр, медерел оскундуруп турар апаар. Ынчан чүректиң ажыл-чорудулгазы элээн баксыраар. Аарыг чиик болган таварылгада, ооң демдектери 1—2 хүн үргүлчүлээр. Хораннангаш, байдалы дарый экижий берген кижилер боттарын кадык кылдыр экирээндир мен деп санааш, эмчиге шинчиттпейн, аарыгны ол-ла хевээр узамдыктырып турар. Ындыг кижилер халдавырлыг микробтарны каш чыл дургузунда эдилеп чоруур.

Ботулизм палочкаларындан аарыыры эң-не аар таварылга. Ынчан кижиниң хенертен шаа тонуп келир, баш, ижин аарыыр, карактар туманналыр, тынышы бачыдаар, чүве ажырарга аарышкылыг апаар. Микробтар баш болгаш ооргаа чүнүнге халдаар, ханның эритроциттерин үрегдээр.

Хораннаныышкынның баштайгы демдектери илереп келири билек, дораан-на эмчиге баар. Аарыгның баштайгы үезинде хоранны берген-дир мен деп сезиглеп кагыңараа, ол-ла дораан 1 литр хире хайындырган дустуг сугну ижиңер. Аңаа марганецтиг ажыг калийниң кошкак эзилдирин база чем содазын (1 литр сугга 10 грамм сода) немээр. Албадап кустурарын оралдажыр. 1 литр хайындырган сугну соодуп алгаш, клизма кылыры эргежок чугула. Чылыг грелка салыр. Эмчи келгижеге дээр аарыг кижиге чаа хайындырган изиг шайны ижиртир. Боду эмневир чорук аар уржукка чедирер деп чүвени уттуп болбас. Ижин аарыыры чидил, куду олуртуру соксай бээрге, аарыг шуут экирээн ол деп санаар чорук улуг частырыг. Хораннаныышкындан аараш, чогуур ой-шаанда эмнетпес, эмчиниң хайгааралынга турбас болза, аарыг кезек болгаш-ла катап кадапаар, харын-даа хоочураан байдалче шилчиир.

Аъш-чем бүдүрүлгелеринде ажылдап турар кижилер ангинадан, грипптен болгаш өске-даа аарыглардан аарый бергенде ол-ла дораан эмчиге шинчидер херек. Бажыңнарга, кухняга болгаш ажылдаар черге арыг-шеверниң дүрүмнерин шыңгыы сагыыры — хораннаныышкынны болдурбазының бир чугула аргазы. Аъш-чемни белеткеп-даа, шыгжап, кадагалап-даа турган арыг-шевер дүрүмнерин хажыдып болбас. Бир эвес соодукчу азы чем шыгжаар сериин чер чок болза, дүрген үрелиичел чемнерни хайындыргаш, дораан ажыглаар. Эъттен, балыктан кылган пирогилер, винегрет, салат болгаш сүт кылыглары бажың температуразынга үрелиичел, микробтар дүрген өзүп көвүдээр. Ылангыя мүнге хереглээр бүүрек, дыл, чүрек, эмиг, баар, өкпе, кегжир дээн ышкаш чемнерде микробтар хөй, дүрген үрелип баксыраар. Ынчангаш оларны садып алгаш, ол-ла дораан эки чуп, аштап каапкаш, өкпе, чүректи 3 шак, өскелерин 2 шак хайындырар. А хой, өшкү баарын, бүүрээн хайындырбайн, аңаа үске хаарып чип болур.

Ымыраа, сээк — микробтарның кол тарадыкчылары. Чаңгыс ымыраада 6 миллион ажыг микроб чоруур. Ынчангаш каяа-даа сээктер-биле демиселди үргүлчү чорудар херек.

Мал согар черде ажылдап турар кижилер малдың коң эъдин болгаш ижин, шөйүндүлерин ылгап, арыг-шевергин ажаап кылыр ужурлуг. Аъш-чем бүдүрүлгелеринде чемниң ажаалда хайгааралын кичээнгейге албас чоруктар бар. Аъш-чем ажаап, белеткеп кылыр черлериниң ажылдакчылары санитар-гигиенаның дүрүмнерин сагывышаан, чоннуң кадыкшылының камгалалынга улуун киирер хүлээлгелиг.

Н. ОЛАДЬКО,
эмчи.

«Шынның» номчукчуларынга

«Шын» солуннуң октябрь 4-те үнген номериниң ийиги арнында «Суггарыкчы Куулар Кертик-оол», үшкү арнында «Словакияның КП ТК-зының пленуму» деп материалдарның эгелери бистиң парлакчыларывыстың буруузу-биле шын эвес кылдынганының номчукчуларның болгаш редакция коллективиниң мурнунга миннип тур бис.

Республика типографиязының директору **В. ЧЕМКОВ.**

Редактор К. П. ДИИГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» 10, 2, «Авыяастыг Изобелла» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Графтарның бузундуларында» 10, 14, «Тайганың ээзи» 12, 15.35, 17.25, 19.10, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерге ынанчыышдым» 3, «Улуг ынанчылдың аялгазы» 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуу 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кадэр ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелдениң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00739.